

Crnogorski glasnik

GODINA XXII. _ BROJ 136. _ SRPANJ-KOLOVOZ / JULI-AVGUST _ 2022.

*Crna Goro
srećan 13. jul
Dan državnosti!*

*Petrovdanski sabor Crnogoraca
u Republici Hrvatskoj*

Već tradicionalno 22 godine Crnogorci Rijeke i Peroja sa Savezom antifašista Liburnije posjećuju selo Mala Učka radi dva značajna spomenika antifašističke borbe u Drugom svjetskom ratu.

DE JE ŠTO

RIJEKA	"Vesna Šojat" u Kotoru	16	
Petrovdanski sabor 2022.	4	Izložba Grafičkih mapa Dimitrija Popovića u Kolašinu	19
Crnogorci na Maloj Učki	7	O knjizi "Crnogorska politička kultura" Radovana Radonjića	21
Šahovski turnir	8	Tamna sjena na licu ikone	26
Zbor Montenegri u Peroju	8	ARHITEKTI	
Jedna slika - sto riječi	9	Đan Karlo Maguljani	28
IN MEMORIAM		PRILOG	
Tragedija na Cetinju	10	Temeljni ugovor analizirali su i akademici CANU	30
Osmijeh prkosa koji se i danas pamti	11	Kratke priče	35
ŠEDNIK		O knjazu Danilu I. i kneginji Darinki	36
Šednik četvrtkom: Na pomolu nove krize	12	Zapisano je - deo XII.	42
KULTURA I UMJETNOST		CRNOGORSKA TRPEZA	
Predstavljanje knjige "Pozdrav rodu" Vladimira Vlada Četkovića	14	Ukusi Crne Gore	50
Predstavljanje likovne monografije			

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Trnjanska c. 35, Tel./Fax: 01/6197 078, 01/6314 264, E-mail: vijece.cg@zg.ht.hr, drustvo.montenegro@zg.ht.hr, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

* Za izdavače: Danilo Ivezić i Dušan Mišković * Glavni i odgovorni urednik: Maša Savićević * Redakcija: Milanka Bulatović, Danilo Ivezić, Nikola Čulić, Jovan Abramović, Dušica Malada, Dušan Roganović * Grafička priprema i tisak: Skaner studio d.o.o. * Rukopisi se ne vraćaju * Naklada/Tiraža 1000 Glasilo je, putem Savjeta za nacionalne manjine, financirano iz državnog proračuna RH, putem Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, iz proračuna Grada Zagreba i putem predstavnice crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji iz proračuna Zagrebačke županije. Pozivamo Crnogorce, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i prilozima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljnjem izlaženju lista. Tekstovi nijesu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima.

PETROVDANSKI SABOR 2022.

Tekst: Nikola Lučić; Fotografija: Luka Bešlić i Anita Hromin

U omiljenom izletištu Park šuma Golubinjak u neposrednoj blizini mjesta Lokve u Gorskom kotaru NZC Rijeka je i ove godine dana 9. 7. 2022. organizirala Petrovdanski sabor Crnogoraca Hrvatske kao spomen na čuveni CRNOGORSKI ZBOR, a kojim Crnogorci u Republici Hrvatskoj obilježavaju 13. jul DAN DRŽAVNOSTI CRNE GORE i DAN OPŠTENARODNOG ORUŽANOG USTANKA CRNOGORSKOG NARODA PROTIV FAŠIZMA.

Dan 13. juli je jedan od najznačajnijih datuma crnogorske istorije te oko tog datuma, i kao sjećanje na najvažnije događaje i mi ih memoriramo.

Domaćinstvo Petrovdanskog susreta povjereno je Nacionalnoj zajednici Crnogoraca Rijeke, što ona već godinama uspješno obavlja.

U Golubinjaku su se okupili Crnogorci Zagreba, Splita, Pule, Umaga, Peroja i Rijeke.

U programu su učestvovali zborovi i folklorna društva

Crnogoraca, a najveću pažnju su imali gosti iz Pljevalja, KUD "Voloda" sa izvođenjem kola i plesova iz svih krajeva Crne Gore.

Posebni gosti ovogodišnjih Petrovdanskih susreta bili su predstavnici Ministarstva vanjskih poslova Crne Gore, Direktorata za dijasporu i diplomatski predstavnici Crne Gore u Hrvatskoj.

CRNOGORCI NA MALOJ UČKI

Tekst: Nikola Lučić; Fotografija: Luka Bešlić i Anita Hromin

Već tradicionalno 22 godine Crnogorci Rijeke i Peroja sa Savezom antifašista Liburnije posjećuju selo Mala Učka radi dva značajna spomenika antifašističke borbe u Drugom svjetskom ratu.

Fašistička njemačka vojska je 1944. godine popalila selo Mala Učka, jer su znali da se u njemu nalazi baza antifašističkih partizanskih snaga.

Narod liburnijskog kraja svojim antifašistima podigao je dostojan spomenik u znak na tu golemu žrtvu koju su podnijeli mještani Male Učke.

Drugi spomenik na Maloj Učki posvećen je Crnogorcu Svetozaru Vučiniću visokom vojnom i političkom rukovodiocu istarskih partizanskih odreda.

Svetozar ja na Maloj Učki hrabro se boreći sa njemačkom zasjedom poginuo sa svoja dva pratioca, čija se

imena nažalost ne znaju zbog konspirativnog sistema oslovljavanja.

Tako ćemo mi Crnogorci Rijeke, Primorsko-goranske županije i Peroja i ubuduće polaganjem vijenaca zajedno sa antifašistima Liburnije njegovati sjećanje na hrabre borce i sve žrtve stradanja u antifašističkoj borbi koja na neki način i danas traje.

Pokoljenje za pjesnu stvoreno

vile će se grabit o vjekove

da vam v'jence dostojne sapletu

vaš će primjer učiti pjevača

kako treba s besmrtnošću zborit.

Petar II Petrović Njegoš

ŠAHOVSKI TURNIR

Tekst: D. Laptošević; Fotografija: B. Petranović

I ove godine tradicionalni Petrovdanski susreti Crnogoraca započeli su Trinaestojulskim šahovskim kupom dana 04.07.2022. godine s početkom u 11:00 sati u prostorijama NZC Rijeka Križanićeva 2/1.

Kup, koji prema jedinstvenom pravilniku omogućava poraženom natjecatelju u prvom meču da nastavi takmičenje u borbi za treće mjesto (kako turnir ne bi voljom nemilosrdnog ždrijeba ostao bez ponekog vrsnog šahiste već u prvom kolu), okupio je u prostorijama Nacionalne zajednice Crnogoraca Rijeka po najbolje šahiste, pripadnika brojnih nacionalnih zajednica grada Rijeke i Primorsko-goranske županije. Dugogodišnji sudionik turnira i predstavnik grada Rijeke, Marijan Majnarić dominirao je tokom cijelog turnira i zaslužen podigao pobjednički pehar, nadiživši u finalu borbenog Slavka Božića.

Najsajjniji rezultat ipak je postigao najstariji učesnik turnira, u devetoj deceniji svog života, Miodrag Mišo Čupić osvojivši treće mjesto, savladavši u "malom finalu" Avda Belka.

ZBOR MONTENEGRI U PEROJU

Tekst: Nikola Lučić; Fotografija: Luka Bešlić

Perojski Crnogorci su 23.07.2022. godine slavili zanimljivi jubilej od 365 godina doseljenja i naseljavanja u Peroj.

Bilo je to davne 1657. godine.

Kao i ranijih godina, i ove su naši Perojci pokazali svoju visoku organizatorsku sposobnost jedne uspješne manifestacije koja je bila vrlo uspješna.

Zbor NZC Rijeka Montenegri nastupio je sa tri pjesme iz svog repertoara i to: "Crna Goro zemljo mila", "Vraćam se tebi Boko moja" i "Željom moje srce gori". Pjesme su bile dobro prihvaćene tako da se i publika uključila u pjevanju.

Veselje je trajalo dugo u noć, a Perojci su i ovom prilikom pokazali svoju veliku ljubav i zadovoljstvo novim zavičajem, ali i snažnim sjećanjem na svoj stari crnogorski zavičaj.

JEDNA SLIKA - STO RIJEČI

Tekst: Nikola Lučić; Fotografija: Luka Bešlić i Anita Hromin

U galeriji NZC Rijeka otvorena je izložba fotografija u boji našeg mladog reportera Luke Bešlića. Izložba je otvorena 06.07.2022. godine u okviru Tjedna crnogorske kulture u Rijeci.

Sa oko 30 fotografija Luka je zabilježio najatraktivnije momente dva događaja iz života i rada Nacionalne zajednice Crnogoraca Rijeke, i to obilazak matične domovine Crne Gore od 22. do 29. maja 2022. godine i nastup našeg zbora na Etno smotri održanoj u Rijeci 11.06.2022. godine. Na toj smotri je naš zbor "Montenegri" prvi put nastupio u aplici crnogorske narodne nošnje, što je puno doprinijelo našoj nacionalnoj prepoznatljivosti.

Otvorenje izložbe uveličao je i nastup zbora "Montenegri" sa dvije pjesme iz svog bogatog repertoara.

Izložbu je otvorio predsjednik NZC Rijeka gosp. Želimir Novaković.

TRAGEDIJA NA CETINJU

Tekst: Slavko Mandić

Strašni sud u kasno poslijepodne toga dana, kojega niko nikada zaboraviti neće, udario je na ponosno Cetinje. Da mu nanese ranu od koje se neće oporaviti generacijama. Da zaječi osakaćen dok se strašni lelek prolama lovcenskim masivima, od kojega boli sudnja ura prijatelja i komšija - Piše SLAVKO MANDIĆ na portalu SKALA RADIA - tekst prenosimo u cijelosti

Strašna tragedija je pogodila Crnu Goru. Cetinje u sjajku ćuti i boluje. Mnogi još u nevjerici daleko od istine koja je zadesila prijestoni grad. To nije moguće, čita se na licima građana dok tužni gledaju osmrtnice sa slikama dojučerašnjih sugrađana. Ne, to ne može ovako. Ovo se nije desilo, htjeli bi da promijene taj crni petak i vrata sve na početak.

Strašni sud u kasno poslijepodne toga dana, kojega niko nikada zaboraviti neće, udario je na ponosno Cetinje. Da mu nanese ranu od koje se neće oporaviti generacijama. Da zaječi osakaćen dok se strašni lelek prolama lovcenskim masivima, od kojega boli sudnja ura prijatelja i komšija. Pa zašto? Kako ovako? Ko naćera zlo da zaigra krvavi pir i u crno zavije Cetinje i Crnu Goru?

Jeste neko čudo velje. Nije ovo sve samo od sebe došlo. Mnogo je zla politika u ljude ućerala. Poćeli su da se mrže međusobno. Pojavili su se na buvljoj pijaci domaće politike mali, prljavi politikanti, sa novcem u džepovima koji je stigao od nekuda da kupi one koji će ućinjati sve da unište Crnu Goru. Zarad tućih interesa, ćuje se više šapatom. Nijesu svi ljudi isti. Neki to mogu, a neki ne da istrpe. Ostavi trag na ljudskoj duši sila i nepravda. Pa se zakoraći u jad, u katastrofu od koje boli stoljećima.

Crna Gora je ovih strašnih dana ućedinjena u boli. Ne pominjući neke male sitne duše jadnika koji su ovu tragediju iskoristili da pošalju neljudsku poruku, kao što je to ućinio savjetnik prešednika nikšićke opštine Miljan Mijušković izjavom na društvenim mrežama: **“Neka se okanu skrnavljenja svetinja i zatraže oproštaj od Boga kako bi dobili blagoslov za grad. Neće na ovom stati dok to ne urade”**.

Da istinski ima države, on više ne bi bio na slobodi.

Zaprijetio je prijestonom gradu, porukom od koje se ljudima mući. Ali eto, u ovako teškoj situaciji, kada i krš propłaće, naće se izrod. Takvih, na sreću, nema mnogo. Više su pojedinaćni slućajevi. Upravo zbog toga što nas tragedije zblizavaju. Spremni smo u tom ćasu opšte tuge da oprostimo, pružimo ruku, pokažemo zajedništvo. Da bi, ćim malo zaboravimo, a zaboravu smo skloni, nastavili po starom. Valjda nam je to usud?

Zbog mnogo ćega, a ponajprije nedovoljno jasne reakcije policije, otvoren je prostor za brojne špekulacije. Kako je moguće da neko može skoro sat da neprekidno puca i ubija ljude po gradu, komšije i prijatelje i sve one na koje je nišanio, a da ga u tome policija ne sprijeći na vrijeme? Teško je razumjeti da se nije moglo i da je on jedan bio jaći od sistema. I da zbog toga danas imamo 11 ubijenih, na pravdi boga.

Zašto nijesu specijalci došli kad je pucnjava poćela? Oni u opremi koja izaziva rešpekt. Oni za antiteroristićko djelovanje kojih se sećamo još od 5. septembra 2021. godine kada su znali da bace na Cetinjane ogromnu kolićinu bojnog otrova, da ih gađu gumenim mecima i šok bombama. Što takvi nijesu stigli na Cetinje. A trebalo im je najviše petnaestak minuta? Iz nekog razloga nijesu. Da jesu, ovakvog masakra sigurno ne bi bilo.

Mnogo je još pitanja koja traće odgovor. I neće moći ovoga puta da se sakriju od javnosti.

Vlada bi morala da ode i da se ide na izbore. Da se vrnemo evropskom putu, ali da mu se i Evropa vrne. Da poćnemo da živimo kao ljudi, ne rasprodajući vlastitu zemlju radi lićnih interesa.

Ranjeni smo žestoko. Nije sramota reći da nam je potrebna i stručna medicinska pomoć. Jer smo u haosu iz kojega ne umijemo sami izaći. Moćda je sve to i uticalo da se dogodi tragedija na Cetinju?

Prestanimo da budemo licemjeri. Spašavajmo našu mladost, našu ćecu koja rastu ludilom opkoljena. Okruženi laćima, silnicima, kriminalcima.

To više ovako ne moće!

OSMIJEH PRKOSA KOJI SE I DANAS PAMTI

Prilog uredila: Maša Savićević

10. avgusta 1913. godine u radnićkoj porodici Sava i Stane Ćupić, rođene Burić iz Zagrede, koji su jedno vrijeme proveli u Argentini i SAD rođen je Ćedomir Ljubo Ćupić.

Po povratku u Nikšić završio je Gimnaziju, a zatim studirao pravo u Beogradu, gdje je pripadao ljevićarskom studentskom pokretu, a 1940. godine postao je ćlan KPJ.

Bio je ućesnik Narodnooslobodilaćke borbe i narodni heroj Jugoslavije.

Poslije Aprilskog rata došao je u Nikšić i kao ćlan KPJ ućestvovao u pripremi ustanka. Poćetkom jula 1941. godine, izbjegao je iz okupiranog Nikšića, a po izlasku iz grada pristupio je partizanskoj ćeti "Đuro Đaković", koja je formirana od provjerenih komunista i skojevaca koji su napustili okupirani Nikšić.

Na dućnosti komesara samostalne ćete Nikšićkog partizanskog odreda zarobljen je aprila 1942. godine, u borbi protiv ćetnika na Kablenoj Glavici kod Nikšića.

U zatvoru gdje je bio zvjerski mućen, kako bi izdao druge partizane, mućiteljima je pokazao samo prezir: "Ja sam komandant partizanske ćete i komunista. Vi nacionalisti ste obićne sluge okupatora. Prezirem vas, kao ljudska ništavila. Porućite mojoj rodbini da ne pokušava da traći milost za mene." Sud mu je javno sudio u Nikšiću.

Svojim prkosnim držanjem i britkom rijećju otvoreno je izvrgao ruglu vijećnike tog suda i ćetnićku izdaju, pa su organizatori procesa na brzinu donijeli odluku o smrtnim presudama grupi komunista među kojima je bio i Ćupić. Mirno je saslućao smrtnu presudu, a poznat je i njegov prkosni osmijeh.

Na strijeljanje je izveden 9. maja 1942. ispod Petrove Glavice kod Nikšića. I na strelištu je nastavio da bodri drugove, ćime je podizao duh otpora kod stanovništva, prisiljenog da prisustvuje javnom strijeljanju komunista. Klicao je: Živjela slavna komunistićka partija!

U momentu kad je izlazio iz sudnice, uslikao ga je fotograf. Tako je nastala jedna od najlegendarnijih fotografija drugog svjetskog rata: Ljubo Ćupić, osućdenik na smrt koji se smrti smije u lice. Ironija je da je fotografiju napravio talijanski okupatorski oficir!

I kad su ga prvi rafali pogodili, stajao je uspravno i gordo dovikujući da će doći dani slobode.

Ljubo Ćupić je strijeljan - ali nikad nije ubijen.

Vezanih ruku i otete slobode toga dana pošao je u legendu. Jean Paul Sartre, Nehru i mnogi poznati intelektualci i državnici su mu odali priznanje.

Njegovo hrabro držanje i pobjedonosni osmijeh na gubilištu ovjekovjećen je fotografijom, koja je postala simbol otpora i obišla je svijet.

ŠEDNIK ČETVRTKOM: NA POMOLU NOVE KRIZE

Temeljni ugovor između države i Srpske pravoslavne crkve, ukoliko bude potpisan, mogao bi izazvati nove političke krize, ali i nemire u Crnoj Gori, upozorio je češki historičar i profesor balkanistike na Fakultetu socijalnih nauka Karlovog univerziteta František Šistek.

On je, gostujući u okviru serijala Matice crnogorske "Šednik četvrtkom", ocijenio da bi se država sada, umjesto na Temeljni ugovor, trebala fokusirati na socio-ekonomske krize koje će izvjesno da uslijede. "Crna Gora treba da se bavi rješavanjem kriza koje slijede, a ne Temeljnim ugovorom. Bojim se da će taj dokument, ako bude potpisan, izazvati novu političku krizu, a moguće i nemire" – upozorava Šistek.

Uz konstataciju da se pitanje vjere u ovdašnjoj javnosti povezuje sa pitanjem nacionalnosti, te da je religija kod nas "postala moda", Šistek ističe kako su događaji 5. septembra prošle godine na Cetinju "obrukali i Crnu Goru i tadašnju vlast".

"Sramota je da vlast napada sopstvenu prijestonicu. Bio sam zaprepašćen time. Evropljani su se smijali onom spuštanju sa helikopterima" – ispričao je Šistek.

On je u tom kontekstu ocijenio i kako će, prethodna 42. crnogorska vlada, ostati upamćena kao "bizarna epizoda u historiji Crne Gore".

"Plan te Vlade je bio da se promjeni sve što se promijeniti može, da se Crna Gora uruši iznutra i uvuče u Vučićeve i Putinove planove" – naveo je Šistek.

Kada je riječ o regionalnoj inicijativi "Otvoreni Balkan", Šistek kaže da je to "pogrešna ideja i pogrešna priča, jer povezuje ideološki različite države". Kao jedan od rijetkih montenegrista u svijetu, ističe da je proces uspostavljanja crnogorskog jezika ostao nezavršen i da je to odgovornost državnih vlasti.

"Državna vlast po pitanju crnogorskog jezika nije uradila koliko je trebala. Jedan dio Crnogoraca je uvjeren da je crnogorski govor stvar provincijalizma. Taj proces je još u nekoj fazi koja nije završena, ali je situacija svakako bolja. Danas imate Fakultet za crnogorski

jezik" – kaže Šistek.

Češki historičar ističe i kako su crkveno pitanje u Crnoj Gori propustile da riješe, prvo komunističke, a onda i državotvorne vlasti nakon ponovnog uspostavljanja crnogorske nezavisnosti.

"Pitanje crkve je trebalo rješavati još u vrijeme socijalizma, ali komunisti nijesu željeli time da se bave. To je trebalo rješavati i nakon referenduma 2006. godine, ali je i ta prilika propuštena. Pitanje identiteta je ostalo nebitno, na tome se nije radilo" – smatra Šistek.

Navodi kako bi se litije koje su obilježile 2020. godinu u Crnoj Gori mogle opisati kao "povratak u srednji vijek", ali i da je zanimljivo kako je crkva uspjela da pokrene toliki broj ljudi.

"Crkva je zauzela značajan prostor u društvenom životu Crne Gore. Bilo je dosta marginalizovanog stanovništva koje je crkva prihvatila, pomogla im i istovremeno uvećala sopstveni uticaj na sistematičan i dugoročan način" – objašnjava Šistek i konstatuje kako se "interesi crkve i Putinovog režima poklapaju u mnogo čemu".

On smatra i da je rat u Ukrajini podvukao probleme koje Balkan ima sa Ruskim uticajem.

"Vidi se jasno da je Vučićev režim povezan sa Rusijom i da je Srbija postala trojanski konj ruske politike. Evropa i Amerika su Balkan ostavile na margini i Rusija je to iskoristila. Dugoročno gledano, ja mislim da će se Balkan osloboditi ruskog uticaja, jer je ovo prostor gdje Rusija nema šta da traži" – naveo je Šistek.

Ocijenio je i kako predlog Evropske komisije, da se Ukrajini dodijeli status kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, predstavlja moralnu podršku toj zemlji usljed rata sa kojim se suočava, ali i ukazuje na promjenu rezervisanog stava evropskih lidera prema politici proširenja.

"U Češkoj postoji interes da se Ukrajina primi u EU. Jedan dio evropskih država zaista podržava taj proces. Mislim da se interes za Ukrajinom sada povećao i kod

evropskih lidera" – kaže Šistek.

Odgovarajući na pitanje šta bi mogao biti krajnji cilj ruskog lidera Vladimira Putana, Šistek je naveo kako u politici nema uvijek krajnjih ciljeva.

"Putin igra sa više karata. Moguće da on igra na ponovnu obnovu Sovjetskog saveza ili možda nema nikakav plan" – kazao je Šistek.

On smatra kako će se Evropljani ubrzo zasititi ukrajinskom krizom i fokus prebaciti na socio-ekonomske probleme koji Evropu čekaju ove zime. Upozorava da tu situaciju može iskoristiti desnica.

"Biće teška zima u Evropi. Građani će biti sve više indiferentni prema Ukrajini i biće sve većih pritisaka na vlade. Biće dosta teško i za građane i za vlade" – zaključio je Šistek.

Razgovor je vodila novinarka Tanja Pavićević.

Kompletan snimak Šednika četvrtkom sa Františekom Šistekom nalazi se na sajtu Matice crnogorske (www.maticacrnogorska.me), Facebook profilu i Youtube kanalu.

PREDSTAVLJANJE KNJIGE "POZDRAV RODU" VLADIMIRA VLADA ČETKOVIĆA

U okviru KOLAŠINSKOG KULTURNOG LJETA u organizaciji JU Centar za kulturu Kolašin, 5. avgusta predstavljena je knjiga Vladimira Vlada Četkovića "Pozdrav rodu". Knjigu su izdali Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i Skaner studio d.o.o. Zagreb

Na predstavljanju u Velikoj dvorani Centra za kulturu učestvovali su prof. dr. sc. Božidar Šekularac, Danilo Ivezić- urednik knjige, Vladimir Vlado Četković- autor, Draginja Kujović. u ime JU Centar za kulturu Kolašin i Nikola Šćepanović- koji je čitao pojedine dijelove iz knjige "Pozdrav rodu".

Četković je građevinski inženjer rođen u Bakovićima kod Kolašina, koji decenijama živi u Sloveniji, a svojim knjigama (prvom pod nazivom "Nausečeni-je" i drugom, "Pozdrav rodu") čuva riječ i tradiciju zavičaja.

U cijelosti prenosimo osvrt prof.dr.sc. Božidara Šekularca:

Iz pera poznatog kolašinskog zaljubljenika u svoj zavičaj, crnogorskog rodoljuba i lojalnog velikog poštovaoca svoje druge domovine Slovenije - Vladimira Vlada Četkovića, izašla je knjiga pod naslovom "Pozdrav rodu".

Izdavači ove interesantne knjige su Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i Skaner studio d.o.o. Zagreb. Urednik je naš Danilo Ivezić. Izdanje knjige je pomagao grad Zagreb. Sama činjenica da se iza knjige "Pozdrav rodu" nalaze ovako renomirane institucije i pojedinci najbolje govore o tome da je Vlado uspješno obavio sebi postavljeni zadatak, složivši knjigu na preko 250 strana.

Kolašinci će znati da razluče što je njihovo domaće, a što uvozno, što je zaživjelo u narodu i koristi se kao svoje. Vlado je zasukao rukave i zabilježio narodne riječi i fraze, sintagme, koje kazuju mnogo o kraju i narodu.

Ova knjiga će poslužiti kao dobar izvor. Njome će biti istrgnute od zaborava narodne umotvorine i riječi, čime je izbjegnuta opasnost da ih sljedeće generacije neće znati, niti razumjeti.

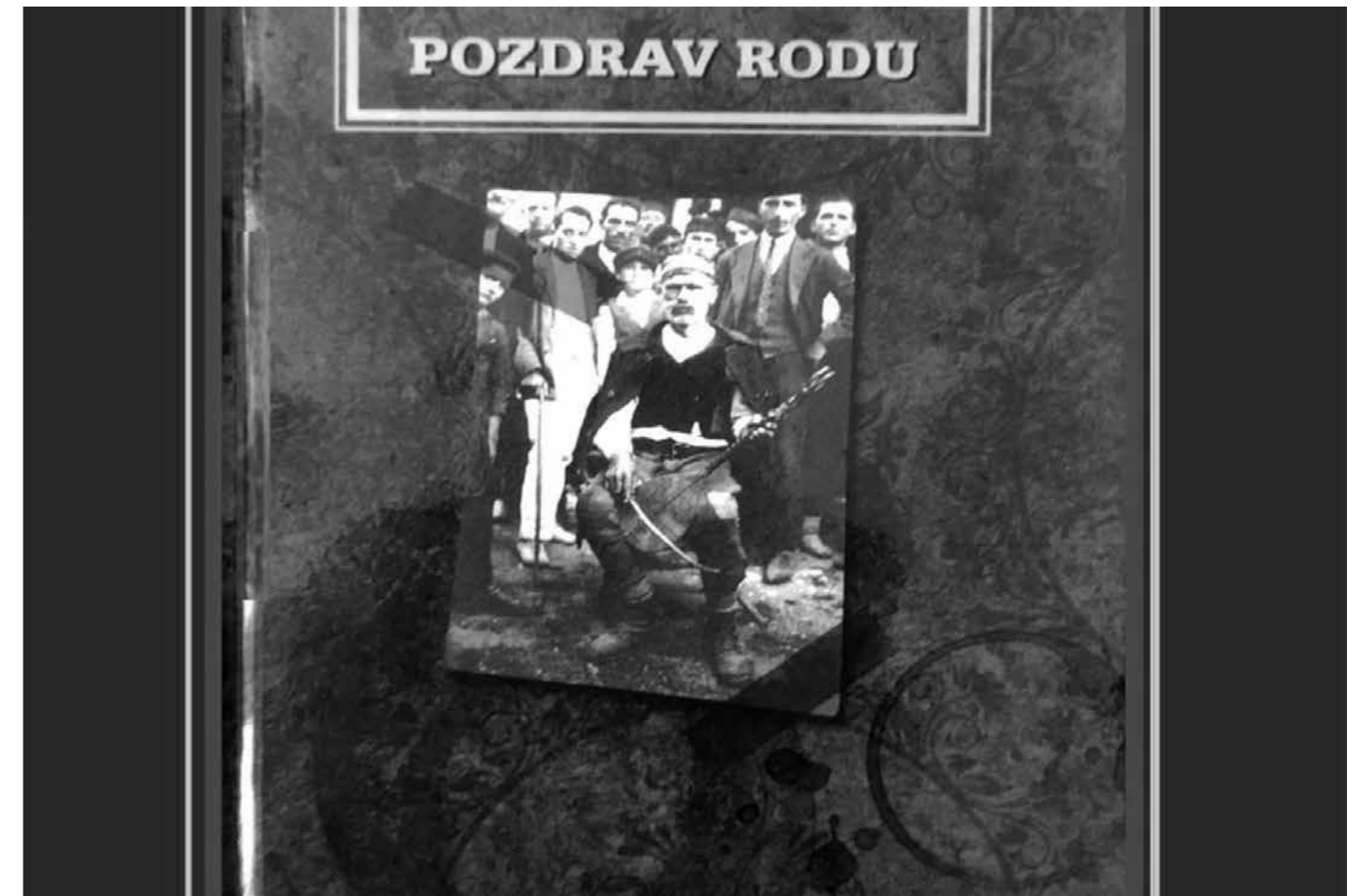
Autoru treba zahvaliti što se uhvatio u koštac sa temom van svoje profesije, te je njegov uspjeh tim veći. Sasvim je razumljivo što nije ulazio u strukturalnu i jezičku analizu leksike koju je predstavio u knjizi. Imajući u vidu da je Vlado sabrao više stotina termina i govor svoga kraja, napravio je i trajno sačuvao narodno blago za potomstvo.

Autor je bio svjestan da se u ovom vremenu brojnih izazova kulturna i jezička baština najbolje brane naučnim rezultatima. Za pripremu i obradu ovoga rada trebalo je uložiti mnogo truda. Knjiga je nastala kao rezultat višegodišnjeg sakupljanja građe i usredsređenosti autora da problem dovede do finalizacije.

Osjećajući puls naroda i sopstveni instinkt Vlado je procijenio da je crnogorsko jezičko i kulturno blago ugroženo ekspanzijom novih trendova i tehnologije, upotrebom stranih riječi, a osobito riječi iz okruženja, u čemu su sredstva informisanja i miješanja naroda imali presudnu ulogu za zaborav i nestanak starih iskonskih riječi kolašinskog kraja i crnogorskog jezika.

Sa dosta smisla i umješnosti Vlado je u ovome radu primijenio ispravnu metodologiju, znalački koncipirajući knjigu po karakterističnim poglavljima.

Ovom knjigom Vlado je dokazao da godine nijesu smetnja da se o svom zavičajnom kraju piše nadahnuto i sa puno ljubavi, čuvajući od zaborava leksiku, etnologiju i tradicionalne vrijednosti kolašinskog kraja. Govor, izrazi, sintagme, anegdote, mudre misli ljudi, uzrečice, izreke, doskočice, kletve, psovke, prijetnje, zakletve i sama sintaksa, u koju je sve ovo ukomponovano, čine kolašinski kraj specifičnim i prepoznatljivim po ljepoti izraza i ljudskoj dobroti, ali i patriotizmu.

O tome svjedoče podaci iz rodoslova koji je skriven u naslovu "Riječ, dvije o porijeklu", de predstavlja svoje pretke, a pojedini su učestvovali u bitkama koje su vodili Crnogorci boreći se za pravo, čast i slobodu Crne Gore. Široka je lepeza porodičnih zasluga za doprinos i afirmaciju ovoga kraja. Za potrebe ove knjige ovakav rodoslov ispunjava uslove informativnog teksta, i bez rodoslovnog stabla. Skromnost je vrlina velikih ljudi, kakav je i Vlado, koji za nastanak ove knjige zasluge pripisuje prijateljima i saradnicima, iako iz svake rečenice isijava njegova privrženost svom rodnom kraju i radost što je u prilici da da, makar mali doprinos njegovoj afirmaciji i "istoriju" za potomstvo. Da otrgne od zaborava bogatu etnološku i etnografsku građu.

Poglavlje naslovljeno kao "Leksikon starih i sve rjeđe upotrebljivanih riječi" je prava riznica leksike kojoj prijete nestanak, ili zaborava sa odlaskom starijih generacija. Ode su sačuvane za sva vremena.

Poglavlje "Govor bagovičkog-kolašinskog kraja - cio razgovor u dvije rečenice", upućuje čitaoca kako se putem dijaloga prenose fraze, sintagme, razgovorni jezik i rečenice kojima se iskazuju misli sa poukama, ali i preporukama, jasno i koncizno.

"Dodatak – priče i anegdote iz zavičaja", je poglavlje koje će čitaoca razveseliti jer su zabilježene, doskočice, anegdote i oštroumne priče tipa "dim u dim", tj. istog momenta, što mogu tako brzo reagovati samo bistri i nadareni ljudi, kakvih se srijeće u Kolašinu.

Na početku Dodatka autor obrazlaže koje je dileme imao, kako je odabrao priče i anegdote iz škrinje koju je posjedovao, ali i sakupljene u svom dugogodišnjem iskustvu i svojim zrelim godinama. Nakon svega odabrao je ukupno 84 priče i anegdote, obrađene i sredene misli koncizno i odmjereno, ali je zadržana izvorna forma.

Sve u svemu: ovo je knjiga koja ima za svakog čitaoca ponešto, a posebno za Kolašince kojima je bliska ova tematika. Osim toga, njihovu pažnju će privući poznata imena i prezimena, mjesta de se radnje događaju itd.

Biografijom se završava ova interesantna i nadasve korisna knjiga koja će svakako naći put do čitalaca, ne samo u Kolašinu. Radi toga, sa zadovoljstvom preporučujemo ovu knjigu svakom ljubitelju interesantnog štiva.

PREDSTAVLJANJE LIKOVNE MONOGRAFIJE "VESNA ŠOJAT" U KOTORU

Prilog uredila: Maša Savićević

Ogranak Matice hrvatske u Boki Kotorskoj organizovao je 8. avgusta u Galeriji solidarnosti predstavljanje likovne monografije VESNA ŠOJAT, autora Nikole Albanežea, u izdanju Skaner studija - Zagreb i Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti iz Zagreba.

Velika slikarica bokokotarskih pejzaža, samozatajna i skromna Vesna Šojat koja je tri decenije stvarala u "samonametnutoj klauzuri", kako je zapisao pokojni akademik Tonko Maroević, konačno dobiva reprezentativnu monografiju čiji je nastanak inicirao Željko Brguljan. Bez ikakve sumnje hrvatska kultura ovim bogato ilustriranim izdanjem s tekstovima renomiranih autora popunjava veliku prazninu u povjesnoumjetničkim studijima slikara južne Dalmacije.

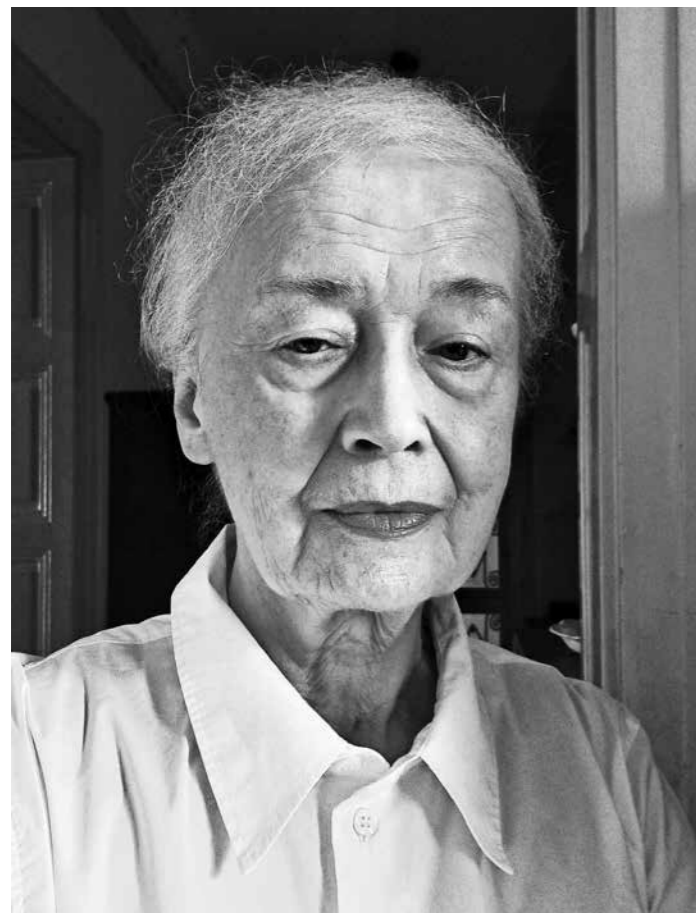
Monografiju su pored urednika Željka Brguljana, predstavile istoričarke umjetnosti Marija Mihaliček i Ljiljana

Zeković, a u ime izdavača obratio se Dragi Savićević.

U glazbenom dijelu programa nastupila je Anja Radonjić-gitara, studentkinja Istituto Musicale Luigi Boccherini, Lucca.

U ime organizatora prisutne je pozdravila istoričarka umjetnosti Marija Mihaliček, koja je kazala "da kulturne pojave i njihovi nosioci, predstavljaju važan segment našeg zavičajnog kulturnog habitusa".

"Ako ih se ne sjećamo, ne propitujemo vrijednosti i ističemo kao kulturnu baštinu, padaju u zaborav. Na primjeru porodice Šojat se to vidi, ali ne samo njih. Dosta je primjera, gdje smo dozvolili da prođe vrijeme bez interesovanja za ljude, stvaraoce-umjetnike koji su zavičajnu Boku mnogostruko zadužili, jer su je svojom umjetnošću ovjekovječili na najplemenitiji način. Vesna Šojat je izabrala da veza nje i Boke, bude najpotpunija u

Ogranak Matice hrvatske u Boki kotorskoj
ima čast pozvati Vas
na predstavljanje likovne monografije

VESNA ŠOJAT

njenim slikama, koje su nastajale u okruženju roditeljskog prčanjškog doma ili u sjećanjima na prizore koje je razrađivala i davala im smisao u svom zagrebačkom ateljeu, kao što su radili i njeni roditelji. Monografija u sebi nosi i umjetničke tragove njenih roditelja akademskih slikara Antona Šojata i Melite Bošnjak" - kazala je Mihaliček.

Istoričarka umjetnosti Ljiljana Zeković, navodi da je Vesna Šojat, jedna od reprezentativnih imena hrvatske istorije umjetnosti 20. i 21. vijeka.

"Nažalost, nedovoljno je valorizovana u sredini iz koje je potekla i kojoj je motivski posvetila svoj impozantan i vrijedan likovni opus. Njena jedina samostalna prezentacija u Crnoj Gori, upriličena u galeriji Centra za kulturu u Kotoru 1988. godine, ostala je za pamćenje samo kulturnoj javnosti u bokokotorskim okvirima, a njene slike u Crnoj Gori nalaze se u fondu Narodnog muzeja, u fundusu "Umjetnici Jugoslavije Njegošu, ulje na platnu *Stijene* iz 1971", koja pripada ranim radovima nastalim nakon završene Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu"- pojasnila je Zeković.

Urednik monografije Željko Brguljan, ističe da je domi-

nantni motiv u opusu Vesne Šojat, pejzaž Boke Kotorske.

"U užem smislu kameni pejzaž-stjenovite vrleti nad zalivom i detalji građevina Kotora. Posmatrajući masive kotorskog zaliva, njegove mijene od rane zore do prvog sumraka, fiksirala je svojim kistom hiljade lica zalivskog pejzaža. Iako rođenjem i odrastanjem pripada Zagrebu, Boka je za Vesnu bila onaj pravi, duboko doživljeni zavičaj. Ljubav prema veličanstvenom kamenom amfiteatru prenijeli su joj roditelji, prvenstveno otac - rođenjem Bokelj, koji je odrastao na obali

Prčanja, i majka Zagrepčanka - zaljubljena u Boku. Vesnina ljubav i opčinjenost Bokom nije se promjenila, pa je nakon zagrebačke Akademije likovnih umjetnosti, njen put bio očekivan - posvetila se slikanju bokeljskog kamena"- dodao je Brguljan.

Na kraju programa, u ime izdavača obratio se Dragi Savićević.

"Knjiga se ne može izdati pojedinačno, a urednik Željko Brguljan nas je sve okupio i bio inicijator njenog izdavanja. Na neki način, on je dao vjetar u leđa Vesni Šojat, koja nije neko ko voli da se eksponira. Bio je uporan u ideji da ona predstavi ono što njeguje i stvara. Dijelim senzibilitet sa umjetnicom prema kamenu, Boki i svemu onome što kao umjetnik osjeća i zapisuje"- kazao je između ostalog Savićević.

Vesna Šojat je bila spriječena da prisustvuje promociji, pa je u njeno ime Željko Brguljan uručio poklon Ogranaku Matice hrvatske u Boki Kotorskoj - njenu sliku sa motivom kotorskih bedema.

Vesna Šojat rođena je u Zagrebu 1945. U rodnom gradu je pohađala osnovnu školu i Cercle français, a potom V. gimnaziju, na kojoj je maturirala 1964. Iste godine upisala je ALU u Zagrebu, Pedagoški smjer, u

klasi prof. Miljenka Stančića. Profesori kiparstva bili su joj Valerije Michieli, Želimir Janeš i Branko Ružić, dok joj je povijest umjetnosti predavao Matko Peić, a estetiku Danko Grlić.

Nastavlja studij slikarstva u klasi prof. Raula Goldonija te Ivana Šebalja, kod kojeg je diplomirala 1968. godine.

Nakon završene Akademije djeluje kao samostalna umjetnica do 1975. Od tada pa do umirovljenja 2001. radila je kao nastavnica likovne kulture u Centru SUVAG, kasnijoj Poliklinici SUVAG. Prvi put izlaže u ožujku 1969. te tijekom sljedeća tri desetljeća kontinuirano izlaže na skupnim izložbama HDLU-a, Zagrebačkom salonu, Salonu mladih i drugim značajnim izložbama. U tom razdoblju imala je deset samostalnih izložbi (deset puta je samostalno izlagala) u Križevcima, Zagrebu, Kotoru, Solinu ... Velikoj Gorici i Repišću.

Studijski je putovala u Italiju, Francusku, Dansku, Nizozemsku i Austriju, a posebno valja istaknuti dva duža boravka u Parizu i Rimu. Radovi joj se nalaze u javnim zbirkama (muzejima i galerijama) u Bjelovaru, Cetinju, Karlovcu, Kotoru, Križevcima, Perastu, Prčanju, Prilepu, Sisku, Solinu, Šibeniku i Zagrebu te brojnim privatnim zbirkama u zemlji i inozemstvu. Članica je HDLU-a.

IZLOŽBA GRAFIČKIH MAPA DIMITRIJA POPOVIĆA U KOLAŠINU

Grafičke mape "Čudotvorac cetinjski" i "Kralj" pokazuju specifičnost crnogorskog bića koje je i u najsurovijim uslovima sačuvalo potrebu za kulturom, dajući tako smisao i vitalnost nacionalnom biću- riječi su Dimitrija Popovića na otvaranju izložbe u Kolašinu 8. 8. 2022.

Izložba Grafičkih mapa "Čudotvorac cetinjski" i "Kralj" autora Dimitrija Popovića otvorena je u Zavičajnom muzeju Kolašina 8. 8. 2022. u okviru manifestacije Kulturno ljeto u Kolašinu. Prva je posvećena obilježavanju jubileja, 190 godina od smrti Petra I Petrovića Njegoša, i predstavljena je sa deset kompozicija inspirisanih svjetovnim i duhovnim djelovanjem ove impresivne ličnosti crnogorske historije. Grafička mapa "Kralj" je prvi put predstavljena u Crnoj Gori, a posvećena je stogodišnjici smrti kralja Nikole i sadrži deset grafičkih

listova u tehnici litografije i sito štampe. Oba projekta rezultat su programske aktivnosti Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i svjetski poznatog i priznatog umjetnika Dimitrija Popovića. Obje Grafičke mape izdane su u limitiranom izdanju, 100 komada, s numeriranim i originalno potpisanim stranicama.

Na otvaranju izložbe, autor Dimitrije Popović podsjetio je da se tradicija ne nasljeđuje, nego stvara, i da se na tome mora dosta i stalno raditi.

- Održavanje svijesti o tradiciji traži mnogo rada. Na tom su planu i nastala ova dva projekta koja pokazuju kontinuitet kulture i prisustvo knjige. Potvrđuje se specifičnost crnogorskog bića kod kojeg je u najtežim i najsurovijim uvjetima za opstanak, potreba za kulturom postojala kao nešto najbitnije. Tako se čuvalo biće, njegova vitalnost i nacionalni smisao – kazao je Popović.

On je objasnio da grafičke mape govore o tradiciji, gdje se kroz značajne ličnosti crnogorske historije, ističe specifičnost crnogorske kulture i njene historije.

- Kontekstualizacija likova objašnjava njihovu dimenziju osobnosti koja ih je i zabilježila u historiji. Kod Svetog Petra koristio sam par portreta koji su sačuvani, tako da ćete uočiti dimenziju mističnog i religioznog. Kralj Nikola živi drugo vrijeme i drugi kontekst pa likovni jezik vezan za njega ima svjetovnu dimenziju historije modernog doba – objasnio je Popović.

Danilo Ivezić, predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske, u svojim kulturnim projektima i zamislima nikada ne zaboravlja svoj rodni grad. Podsjetio je da je Dimitrije Popović jedan od pojedinaca koji su obilježili i koji obilježavaju prostor i vrijeme u Hrvatskoj.

- Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske sa njim realizira veliki broj projekata. Ove dvije grafičke karte su priča Crnoj Gori. Priča o tome kako nastojimo u Hrvatskoj sačuvati i javno prezentirati obilježja Crne Gore. Sa ponosom možemo reći da ono što radimo postaje sastavni dio kulture Hrvatske i postaje njen integralni dio. Ne smatramo da ovakve stvari radimo kao nacionalna manjina. Radimo ih prvenstveno u okviru same države u kojoj smo izabrali da živimo – poručio je Ivezić.

Europskoj i modernoj Crnoj Gori je više nego ikada potrebna državna mudrost i njegova vizija moderne Crne Gore, da nas opomenu i podsjetite kako nas opsjednutost nereálnim političkim ambicijama može skupo koštati. Potreban je i čudotvorčev blagoslov, blagoslov Sv. Petra Prvog, poziv na građanski mir i iskorjenjivanje podjela koje podrivaju naše jedinstvo i mogu biti fatalne za naš evropski put – kazala je Marta Šćepanović, predsjednica Opštine Kolašin, otvarajući izložbu Dimitrija Popovića u kolašinskom Zavičajnom muzeju.

Ona je zahvalila velikom umjetniku što svojom izložbom podstiče na razmišljanje o prošlosti bez čije spoznaje ne možemo trezveno razmišljati o sadašnjosti niti donositi odluke za budućnost

Draginja Kujović, historičarka umjetnosti i nekadašnja kustosica Zavičajnog muzeja u Kolašinu, zahvalila je Dimitriju Popoviću i Danilu Iveziću na doprinosu organizaciji izložbe i tome što će izložene Grafičke mape biti poklonjene Kolašinu i postati dio zbirke slika Zavičajnog muzeja. Pored "Čudotvorca cetinjskog" i "Kralja" na poklon su dobili i mapu "Oktoih" nakon izložbe koju je Dimitrije Popović imao u Kolašinu 2015. godine.

O KNJIZI "CRNOGORSKA POLITIČKA KULTURA" RADOVANA RADONJIĆA

Prilog uredio: Vesko Pejović

U čast Dana državnosti Crne Gore, 12. jula je u organizaciji Matice crnogorske Ogranak Cetinje, održana promocija 63. knjige prof dr Radovana Radonjića "Crnogorska politička kultura".

Prisutne je pozdravio Luka Lagator, predsjednik Ogranaka a o knjizi su govorili gospoda: **Marko Špadijer, Tijana Lopičić, Ana Kovač i autor.** U umjetničkom programu učestvovala je **Ljubica Tomašević**, prof. violine a moderatorka večeri bila je **Marija Jovanović**, novinarka RTV Cetinje.

Luka Lagator je između ostalog primijetio da bi istorijski i naučni prilaz političkoj kulturi mnogo veće države od Crne Gore mogao stati između korica Radonjićeve knjige što svjedoči da i mi, iako ovako mali, geografski ili po broju stanovnika ili kako hoćete, u smislu koji određuje neku veličinu, zaslužujemo i imamo što reći kada je u pitanju politička kultura.

Riječ publiciste Marka Špadijera:

Govoriti o knjizi obima gotovo osam stotina strana, sa tako delikatnom temom je neprimjereno i čak drsko. No, što je tu je!

U nedoumici sam kako da vam preporučim za čitanje najnoviju od preko šezdeset monografija Radovana Radonjića pod nazivom "Crnogorska politička kultura".

Autor se na samom početku suočio ne samo sa nedostatkom izvora i stavova crnogorske historiografije o naslovnoj temi, već i sa određenjem pojmova politika i kultura. Prihvatio je stav da je kultura "cjelina koja uključuje znanja, vjerovanja, moral, pravo, običaje i navike koje čovjek kao član zajednice posjeduje" dok politika obuhvata "načela ustrojstva i razmatranje oblika državnih zajednica".

Rukovodeći se tim principima izveo je jedno vratolomno putovanje kroz cjelokupni lavirint vremena, civilizacija, okolnosti i političke prakse koje je prolazila ova zajednica, nastojeći da pronikne u autentičnost političke kulture koju je izgradila. Uzimajući slobodu kao najviši ideal koji čovjek ovog prostora baštini, on opisuje događaje, institucije vlasti i ličnosti koje su taj ideal održavale ili

dovodile u iskušenje. Uzimajući crnogorski zbor kao najuzvišeniji izraz jednakosti i slobode, a vlast koja se ustoličila na integralističkim idejama rusofilstva i srpstva, kao deformaciju prirodnog svojstva crnogorskog čovjeka, on ulazi u omiljenu disciplinu sporenja sa istoričarima i razračuna sa "dvorskom historiografijom". Radovan postavlja pitanja, uočava nelogičnosti i daje svoje odgovore. Naročitu kritičnost ispoljava prema "zvaničnoj" historiografiji koja se bavi periodom Petrovića i navodi da je ta politika opredijelila buduću istoriju Crne Gore, mitologizirala vazalski odnos prema Rusiji i pretvorila slobodnog građanina u podanika. Dragocjenost njegovih upozorenja je da oslobađa crnogorsku istoriju mita, romantičarstva i približava je životu. Krunski argumenti razrađeni su u odnosu Petrovića prema guvernerima Radonjićima, inače njegovoj opsesivnoj temi. Bez ustezanja skida oreol pozlate sa likova svetog Petra, Njegoša, knjaza Danila i kralja Nikole. Prikazujući iscrpno manje više poznate detalje novije crnogorske historije, gubitak države, socijalistički period, antifašizam i otpor staljinizmu, AB revoluciju i buđenje suverenističkih pokreta, dolazi do zaključka da se pored svih nevolja kroz koje je prolazio crnogorski supstrat ponaša kao drvo koje su stalno sjekli, a ono se podmlađivalo.

Esencija političke kulture cjelokupne crnogorske historije, po Radovanu Radonjiću, je u tome kako jedan mali narod brani slobodu. Njegova je, a i naša dilema da li Crna Gora danas ima utemeljenu političku kulturu

na kojoj bi počivala demokratija, a suverena država odolijevala asimilatorskim aspiracijama susjeda i ravnodušnosti Evrope.

Pored vivisekcije crnogorskih političkih tema na kojima je u svojim ranijim knjigama stekao intelektualnu kondiciju i zavidan broj protivnika, Radonjić neumorno traga za novim činjenicama i komparacijama koje obogaćuju crnogorsku historiografiju.

On nastoji da nas primjerima političke prakse uvede u dijalektiku protivurječnosti koja djeluje u svim fazama crnogorske istorije. Prateći istorijske etape i društvene elite kako artikulišu političku kulturu, on upozorava kako se manifestuje vjernost Crne Gore Rusiji i Srbiji i zaključuje da je rezultat tog uticaja udaljavanje od političkih ideja Evrope. Analizirajući "vraćanje Crnogoraca srpskim korijenima" prije 1918. i od 1989, pita se da li će Crna Gora biti kolateralna šteta rješavanja srpskog pitanja ili će uspjeti da sačuva svoje istorijsko ja.

Radonjić svoju knjigu završava gorkim konstatacijama i pesimističkim prognozama o sadašnjem trenutku naše domovine.

"Crna Gora je, svakako najviše svojom krivicom, utonula u najneobičniju, najdublju i najneizvjesniju krizu u svojoj istoriji. Nijedan izlazak iz takvog stanja, uključujući i njen nestanak kao države, ne bi bilo nikakvo iznenađenje".

Preporučujem ovu knjigu hrabrima da je čitaju i iščitavaju, ali i posjeduju kao hrestomatiju koja na provokativan način izaziva da se uspostavi sopstveni odnos prema događajima u dugoj crnogorskoj istoriji.

O naučnom stvaralaštvu profesora Radovana Radonjića govorela je književnica Tijana Lopičić:

Čast mi je i zadovoljstvo da vas povodom promocije knjige prof. dr Radovana Radonjića CRNOGORSKA POLITIČKA KULTURA kratko informišem o njemu i njegovom naučnom radu.

Radovan Radonjić rođen je 13. XII 1936. na Njegušima. Završio je Višu pedagošku školu i Fakultet političkih nauka. Magistrirao je (1969) i doktorirao (1973) na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Redovni je profesor univerziteta i redovni član Dukljanske akademije nauka i umjetnosti.

Oblasti naučnog interesovanja i rada profesora Radonjića su politički odnosi u Evropi (posebno u evropskom radničkom pokretu); pravna i politička misao; sociologija prava; retorika; crnogorska istoriografija.

Spisateljski rad i stvaralaštvo

U imponantnom spisateljskom opusu profesora Radonjića za sada, nalaze se 63 knjige, (od kojih su deset univerzitetski udžbenici iz isto toliko naučno – nastavnih disciplina: i sada u opticaju na prostorima bivše SFRJ) i nekoliko stotina stručnih i naučnih radova (od kojih je više od 50 prevedeno na svjetske jezike – engleski, francuski, ruski, italijanski, španski, njemački, japanski, kineski), odnosno predstavljeno u periodici i zbornicima širom svijeta. Do sada ima preko 1.500 bibliografskih jedinica.

U spisateljskom opusu profesora Radonjića nalazi se i edicija "**Montenegrina**", koju čini 17 knjiga, pretežno klase tzv. kapitalnih djela.

Sadržaj tih knjiga, koje imaju ukupno **7.569** strana (što je do sada jedinstven, najobimniji i najraznovrsniji osvrt jednog autora na Crnu Goru), a odnosi se na gotovo sve važnije teme ove zemlje, od njenog nastanka do danas. Radonjićev kritički i naučno fundirani pristup svim predmetnim temama rezultira mnogim novinama u saznanjima o njenom biću i bitku tokom više od 1.000 godina trajanja i, kao takav, već i po sebi, ima izuzetnu vrijednost.

Knjige profesora Radonjića iz ove edicije dobile su mnoge veoma laskave ocjene – mahom iz Crne Gore, ali i izvan nje.

Ana Kovač, ekonomistkinja govorela je o naučnom radu i stvaralaštvu van zemlje, te društveno-političkoj ličnosti profesora Radovana Radonjića:

Naučni rad i stvaralaštvo – van zemlje

Profesor Radonjić je učesnik mnogih međunarodnih okruglih stolova i naučnih konferencija. Član i predvodnik najviših jugoslovenskih naučnih timova na bilateralnim konferencijama (u SAD, SSSR i drugim zemljama). Predstavnik Jugoslavije i član jugoslovenskog naučnog tima na svih deset svjetskih okruglih stolova "Socijalizam u svijetu" (u Cavtatu) i član uređivačkog tima istroimenog međunarodnog časopisa koji je izlazio na više svjetskih jezika. Član redakcija u nekoliko drugih međunarodnih časopisa.

Društveno – politička ličnost profesora Radonjića

Radovan Radonjić je bio poznati i veoma cijenjeni crnogorski i jugoslovenski političar. Tim povodom ovdje će biti navedena jedna od manje poznatih "epizoda" njegovog stvaralaštva i u toj oblasti. Zvanično je, na primjer, smatran za jednog "od najaktivnijih članova Centralnog komiteta SKJ, koji je borbu za drugačiji rad CK SKJ i čitavog Saveza komunista počeo davno". Po tom osnovu je, na 13. Kongresu te partije izabran iz

predsjednika Ideološke komisije Centralnog komiteta, ili kako se to tada zvalo, *ideologa* SKJ.

Profesor Radonjić je sa te pozicije, u vrijeme raspada SFRJ, časno otišao s crnogorske i jugoslovenske političke scene, ali je ostao čvrsto vezan sa Crnom Gorom, jednako kao i prije, ili možda još i više, angažovan u borbi za njen opstanak i razvoj. Između više neporecivih dokaza u tom smislu, dovoljno je navesti ova tri:

Prvo. Devet crnogorskig političkih stranaka imalo je priliku da na velikom zajedničkom mitingu, održanom na Cetinju, 1. februara 1992. godine, burnim odobravanjem pozdravi, i prihvati, "Izjavu o suverenoj Crnoj Gori", koju je profesor Radonjić lično napisao i koja je, znatnim dijelom, predstavljala potku svih kasnijih crnogorskih dokumenata te vrste.

Drugo. Osam mjeseci kasnije, uslijedila je njegova poznata ocjena: "*I ne treba imati iluzija: antinomija Srpska pravoslavna crkva – Crnogorska država, spada u red nepomirljivih. Problemi koji iz nje emaniraju javljaće se, možda čak i u još oštrijem vidu, sve dotle dok ili Crna Gora dobije svoju autokefalnu crkvu, ili pak Srpska pravoslavna crkva ne učini Crnu Goru svojim državnim prostorom*" ("Liberal", Podgorica, 3. oktobar 1992, str. 10 -13).

Treće. U knjizi Radivoja Rada Brajovića "Sjećanja" može se pročitati: "*Početkom 1995. godine, na prijemu koji je organizovan, ako se dobro sjećam, poslije godišnje konvencije SDP-a Podgorice, u Hotelu 'Crna Gora', Božina Ivanović, predsjednik Matice crnogorske, i Radovan Radonjić upoznali su me sa razmišljanjem o osnivanju pokreta koji bi širio ideju i krug pristalica za slobodnu, suverenu i demokratsku Crnu Goru. Pitao su me što mislim o toj inicijativi i da li bih prihvatio da im se pridružim u radu na razradi te ideje i izradi programa i drugih osnovnih akata pokreta. Prihvatio sam. Poslije nekoliko naših susreta predložio sam da se našoj trojki pridruži i Veselin Veso Đuranović. Složili su se. I Veso je prihvatio*" (Radivoje Rade Brajović, *Sjećanja*, Podgorica, 2018, str. 434).

Evo kako je šarmantna moderatorka večeri Marija Vujović, novinarka RTV CETINJE najavila autora:

Prof. dr Radovan Radonjić, akademik Dukljanske akademije nauka i umjetnosti, političar, ideolog, retoričar, autor više od šezdesetak knjiga, nekoliko stotina stručnih i naučnih radova od kojih je više od 50. prevedeno je na svjetske jezike, veliki borac za obnavljanje crnogorske državnosti i jasno definisanje svih crnogorskih identitetskih pitanja, jedan od "stubova" Matice crnogorske, rođen je na Njegušima 1936. godine.

Njegov intelektualni i politički angažman, njegova politička mudrost, njegov glas razuma ali i britke kritike, dali su poseban doprinos crnogorskom društvu.

I danas kada je prešao osmu deceniju života sa istim žarom, svojom autentičnom retorikom, drži predavanja, učestvuje u debatama i sagledavanju društvene i političke scene i procesa u Crnoj Gori ali i u okruženju, objavljuje knjige.

Iz izlaganja prethodnih govornika čuli smo da ljudi politički prilaze na različite načine pa tako i definišu političku kulturu. Najčešće se čuje definicija da je politika vještina mogućeg a da li je to tako reći će nam autor knjige, uvaženi prof dr Radovan Radonjić.

RIJEČ AUTORA

Dame i gospodo,

Hvala vam na prisustvu ovoj promociji. Time iskazujete izuzetnu čast i meni i mojoj knjizi. O zadovoljstvu što sam danas s vama, na Cetinju, de sam počeo i de kanim završiti svoju spisateljski rad – nemam riječi.

Hvala organizatorima i glavnim akterima ove promocije. Toplo zahvaljujem predstavnicima sredstava javnog informisanje i uopšte svima koji na bilo koji način iskazuju interes za ovu knjigu.

Naš današnji zajednički sud o korespondentnosti sadržaja i poruka ove knjige sa aktuelnim dešavanjima u Crnoj Gori, a tim povodom i u nama samima, mogao bi, možda, da bude od neke koristi za ono što nam valja činiti, ako zbiljski želimo da ovaj u mnogom pogledu ružni dio svoje istorije ostavimo iza sebe. Ovo tim prije, što je crnogorski zli put, čijem se kraju ubrzano bližimo, započeo baš ovdje, na Cetinju, de je početkom XVIII vijeka potpisan sporazum o čvrstom vezivanju sudbine naše zemlje za fatalno rusko "pokroviteljstvo". Tim činom, zna se, Crna Gora je napravila tri po sebe katastrofalne greške:

a) napustila je raniju strategiju pragmatske ekvidistance prema okruženju i opredijelila se, bezuslovno i trajno, za jednog (vanjsko)političkog partnera;

b) prihvatila da bude glavni oslonac ruske velikodržavne i velikosilske politike na evropskom jugu;

c) podredila je sve svoje konkretne interese i ciljeve ideji sveslovenskog oslobođenja i ujedinjenja.

Njeno tada započeto odricanje od vlastitog političkog racija u korist iluzije "višeg cilja" postaće kintesencijom svekolike novovjekovne crnogorske (vanjske) politike i – dovesti nas tu gdje smo sada.

Ova knjiga je, kao što je rečeno, posvećena stanju i razvoju (tj. kretanju) političke kulture u Crnoj Goti tokom čitavog hiljadugodišta njenog postojanja. Pod političkom kulturom se, pak, u njoj, kao i svekolikoj relevantnoj politikološkoj literaturi, podrazumijeva odnos ljudi prema institucijama svoje države i njene politike, u smislu razumijevanja važnosti ovih i spremnosti da budu učesnicima njihovog stvaranja i razvoja. Kao takva, politička kultura se objektivno javlja prije nekih desetak hiljada godina, s prelaskom ljudi iz sakupljačko-lovačkog u agrarno-stočarsko društvo. Subjektivno, međutim, kao predmet čovjekove svjesne pažnje i naučno-teroriskog izučavanja, nepoznata je prije pojave studije *Civilna kultura* (1963), američkih naučnika Gabrijela Almonda i Sidnija Verbe. Nešto kasnije, postala je sastavnim dijelom korpusa društvenih nauka, pod nazivom *Politička kultura*, a time i predmetom naučno-teorijskog izučavanja, odnosno drugih organizovanih čovjekovih radnji na njenom odgovarajućem razvoju, njegovanju i korišćenju.

Razlika između vremena pojave političke kulture kao svojevrsnog merituma čovjekovog neposrednog uticaja na karakter i kakvoću njegove društvene i državne organizacije, s jedne strane, odnosno svijesti o postojanju nečega takvog i nužnoj uzajamnoj uslovljenosti tih narativa, s druge, usljed čega je (tek s pojavom Almond-Verbine studije) počelo njegovo proučavanje, implicira više teškoća u objašnjenju kako determinanti i indikatora toga procesa, tako i njegove intra-dijalektike. U tom pogledu posebno su interesantna i složena tri momenta.

Prvi momenat se odnosi na ozbiljne teškoće koje se javljaju u slučajevima, kakav se ima upravo u ovoj knjizi, a odnosi se na objašnjenje kretanja političke kulture u uslovima nepostojanja kako odgovarajuće kategorijalno-pojmovne aparature, tako i seta primjenjivih metodološko-teorijskih opservacija – kao bar nekog oslonaca i repera za preciznu i tačnu analizu i ocjenu predmetne materije. Prvo se počelo stvarati tek nakon pojave Almond-Verbine studije, a u korpusu drugog nema političke teorije ili nauke u opticaju koja nije starija od dvije hiljade godina ili više. Što to faktički, znači može se objasniti na primjeru poimanja ideje, odnosno političkog sistema demokratije. Naime, u *Herodotovoj istoriji* može se pročitati razgovor iz VI vijeka prije nove ere, u kome jedan persijski visoki vojni funkcioner kaže svom kolegi da bi demokratija najviše odgovarala njihovoj zemlji nakon srušene diktature, jer demokratiji "i samo ime govori da je nešto najljepše na svijetu, budući da znači slobodu i jednakost za sve

građane". Kolega mu, međutim, odgovara da je iznenađen takvim njegovim mišljem, pošto bi trebalo "**da zna da kad svjetina dođe na vlast, najgori izbiju na površinu**".

Objektivno, teško da bi se i danas, poslije dvije i po hiljade godina, moglo nešto bolje, ljepše i preciznije reći "Za" i "Protiv" demokratije. Uz to, iz navedenog dijaloga se može zaključiti još i to:

a) Da se demokratija u Persiji javlja prije nego u Grčkoj, iako mi u školama i na fakultetima i dalje učimo obrnuto;

b) Da Herodot (Grk) džetlemenski Persijancima priznaje prvenstvo u tome;

c) da se čovječanstvo više od dvije i po hiljade godina bezuspješno rva s demokratijom, ali i da nikako, makar formalno, ne odustaje od nje.

Pa ipak se navedeno objašnjenje demokratije ne može koristiti danas, jer onda je ona bila robovlasnička, a ova današnja, kako Robert Dal kaže, podržumijeva *poliarhiju* koja je nešto sasvim drugo u odnosu na antičke vizije ideje, odnosno sistema demokratije. I ta stvar i sa činjenicom da "lijevo orijentisani" evropski humanisti i filozofi XVIII i XIX vijeka nijesu prvi promovisali "komunističku ujdurmu" o svijetu u kome "**svi rade za sve, a svako uzima koliko mu treba**", već da je to bio kineski filozof i državnik Konfučije, 2.200 godina prije njih, iako ga politička nauka najčešće smatra misliocem patrijarhalno-paternalističkog koncepta države, sazdate na idejama harmonije, hijerarhije i discipline. Realnost takvog ili sličnog kategorijalno – pojmovnog kontekstai stanja u društvenim naukama, vjerovatno je bio razlog što Almond i Verba u određenju (definisanju) pojma *političke kulture*, kao realno separabilnog fenomena u širokoj lepezi svih kulturnih emanata i supstrata uopšte, ne idu dalje od naznake da se radi o dominantnom odnosu ljudi prema politici i političkom, koji se iskazuje kao:

parohijalni – u kome su ljudi nesvjesni ili malo svjesni značaja politike i političkog, pa prema tome i daleko od bilo kakvog razmišljanja o vlastitom učešću u njemu;

podanički – u kome su ljudi jesu svjesni značaja politike i političkog, čak i za njihovu konkretnu društvenu poziciju (i sudbinu), ali ne i potrebe vlastitog učeća u njihovom formiranju i primjeni, što faktički znači lične odgovornosti za to kakav će biti njihov realni svijet i život;

participativni – u kome ljudi, saobrazno svojim potrebama i mogućnostima, učestvuju u političkom životu i procesima donošenja političkih odluka i odgovorni

su za njihov ishod.

Drugi veliki problem, odnosno izazov za autore koje se bave istraživanjem *političke kulture* u prošlosti, predstavlja činjenica da im je *istorija* – koju mnogi poznati naučnici (od Marsela Preloa pa nadalje) uopšte ne smatraju naukom, faktički jedini "opipljiviji" izvor podataka na osnovu kojih mogu procjenjivati zbivanja relevantna za odnos ljudi prema državno-političkoj superstrukturi svojih društava.

Drugi, pak, takođe veoma poznati teoretičari iz oblasti društvenih nauka, poput Hegela na primjer, ukoliko i priznaju istoriju za prihvatljiv izvor podataka u pomenutom smislu, čine to pod uslovom da se uvaži činjenica da postoje tri istorije – *izvorna, reflektivna i filozofska* – tako da se tek njihovom optimalnom sintezom može doći do podataka upotrebljivih u navedenu svrhu. Međutim, takva misaona operacija je i objektivno i subjektivno veoma teška i dostupna samo malom broju velikih umova.

Razlog:

-izvorna istorija je ona čiji autori nude opise stvari koje su neposredno posmatrali (kao u slučaju Herodota i Tukidida – u antici), a takvi su veoma rijetki i subjektivni su;

-efektivna istorija je ona koju nude autori na temelju pisanih dokumenata, među kojima ima dosta falsifikata pa je i ona problematična;

-filozofska istorija je, pak, ona koja se temelji na uvjerenosti u predestiniranu šematiku tog procesa, bez koje bi on bio nerazumljiv zbir slučajnih dešavanja.

U pravu je, stoga, poznati filozof **Fridrih Niče**, kad kaže: "**Samo iz najviše snage sadašnjosti smijete tumačiti prošlost: samo u najvećoj napetosti vaših najplemenitijih svojstava pogodite šta je u prošlosti vrijedno znanja i očuvanja i šta je veliko. Isto istim! Inače ćete prošlost srozati do svog vlastitog nivoa. Ne vjerujte historiografiji ako ne izlazi iz glave najredih duhova**". Jednako je vrijedna i njegova opaska da "**samo onaj ko izgrađuje budućnost, smije da sudi prošlosti**".

Treći veliki problem u naučnom bavljenju karakterom i kakvoćom političke kulture kroz istorijsko vrijeme jedne zemlje, koji u svemu i sasvim važi i za Crnu Goru, odnosi na nešto što je još **Aristotel** potencirao u svojoj *Retorici*. Riječ je o tome da su činjenice o nečemu manje važne od onoga što stoji iza njih i pravi ih takvim kakve jesu. To faktički može da znači da ni najviši – participativni – stupanj političke kulture ne mora nužno da postulira društveni napredak i razvoj,

već – kao u aktuelnom crnogorposkom slučaju – može da donese i neshvatljivo posrnuće i nazadak.

U knjizi je, uvjeren sam, taj naš udes, za prvo šire naučno bavljenje svim njegovima uzrocima i karakteristikama, solidno obrađen. Dat je odgovor na sva pitanja koja su u Uvodu naznačena kao njen cilj, tako da se iz nje relativno jasno i uvjerljivo vidi zašto je Crna Gora, tokom hiljadugodišta svog postojanja, zakonito prešla put od osam stotina godina dugog perioda najdemokratskije evropske države do današnje metohijske "proklete avlije" pod faktičkom upravom neprijateljske strane crkve, koja se po više osnova, a posebno duhovno, guši u rusko-mongolskom sindromu služenja tuđim gospodarima da bi se time steklo pravo gospodarenja izmoždenim sopstvenim narodom.

Dame i gospodo, tačno je da sam ovu svoju obimnu studiju završio krajnje pesimističkom konstatacijom da put na kome se Crna Gora nalazi, i to ne samo od 30. avgusta 2020. godine, može završiti i njenim krajem. Učinio sam to, zbunjen činjenicom da trenutno ne odiše nijednim indikatorom uvjerljivo suprotne prirode. Ako se ipak varam, a volio bih da je tako, tj. ako je kojim slučajem u ovoj zemlji zbiljski ijedan djelić njene nekadašnje ljudskosti preživio tako užasnu svetosavsku poharu i poniženje, tada molim sve njene građane, nezavisno od toga kako se zovu, pišu ili vjeruju, da mu se vrate i ponovo od njega stvore onu jedinu potku na kojoj Crna Gora mogla i nastane i opstane tako dugo – svemu uprkos.

Uostalom, reče li mudri **Edmund Berk**, da je "**ljudski materijal (hiljadu puta) važniji od svih formalnosti čitavog svijeta**". Dakako, u konkretnom crnogorskom slučaju, opredmećen u ličnostima spremnim i sposobnim da – kad treba i koliko treba – svim, baš svim raspoloživim legalnim sredstvima razbiju front, kako V. Stambolović još 1966. godine u beogradskoj "Politici" napisao, odjednom, u isto vrijeme i na istom mjestu sabranih i čvrsto ujedinjenih kojekakvih falangi stranih i domaćih "**imperijalističkih ljevičara i nacionalističkih intelektualaca, fundamentalističkih duhovnika i rogoljubivih zločinaca i mafijaša**", budući da protiv takvih "**čuvara svetinja**" ne pomaže ni jedna varijanta gandizma, odnosno na pasivnoj rezistenciji utemeljenog naloga, razloga ili dijaloga.

Provjerimo, najzad, jesmo li tu i za to? **Sapientia sat est.**

Poštovani čitaoci, veče je bilo divno, pravo cetinjsko. Oduševljena publika nagradila je aplauzom sve govornike a zvuk violine na Njegoševoj ulici, miris lipa, priganica i meda dao joj je poseban šarm ...

TAMNA SJENA NA LICU IKONE

MERLIN MONRO, ŠEST DECENIJA OD SMRTI

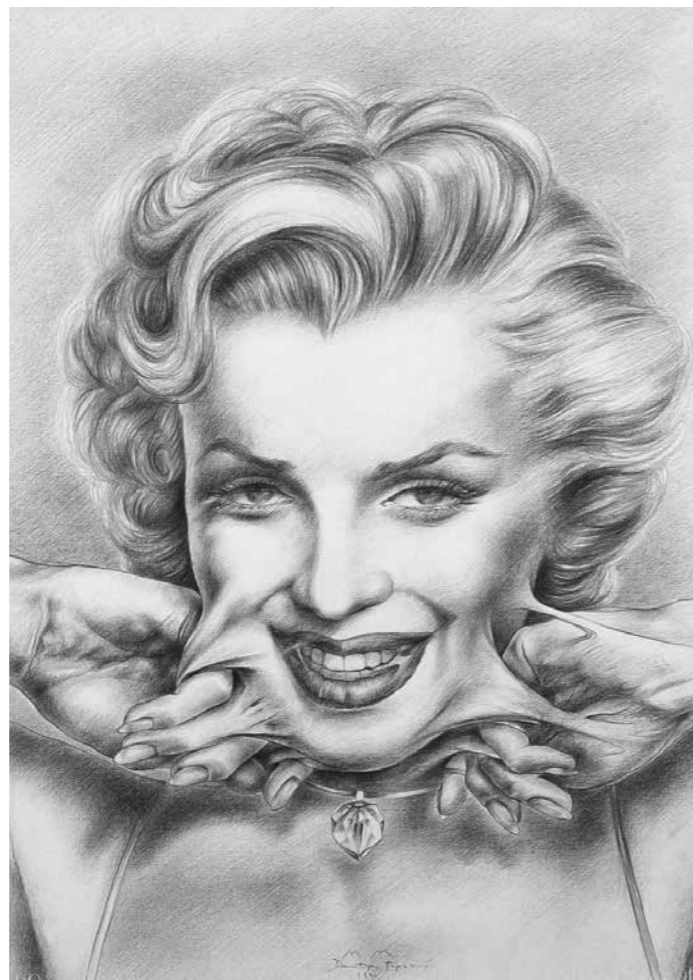
Tekst: Dimitrije Popović

"Anđeo sexa" i "Crni demon" pomireni su u ikoni božice popularne kulture. Merilin Monroe je bila i ostala za razliku od drugih popularnih zvijezda svijeta spektakla i glamura, omiljeni model umjetnika

Fenomen mita **Merilin Monroe** i danas, nakon šezdeset godina (umrla je 4. avgusta 1962. godine) ne prestaje zaokupljati svjetsku javnost svojom uvijek zanimljivom posebnosti. Holivudska zvijezda i danas uživa status planetarnog simbola što utjelovljuje zanos požude i ljepotu erosa. U čemu se zasniva tajna njenoga mita? Jedan od odgovora bez sumnje jest onaj što se odnosi na njenu sudbinu. Dubina osobne tragike anonimne Norme Džin Mortenson zatumljena je pažljivo smišljenim "proizvodom" koji je posredstvom industrije spektakla i zabave lansiran u vedetu svjetske slave pomno odabranog novog imena Merilin Monroe.

Permanentni antagonizimi u njenom biću što su ih stvarale nove životne okolnosti ponajviše vanjskog glamura javne scene s onim iz djetinjstva stečenim, intimnim osjećajem nesigurnosti i praznine bili su odviše jaki da bi ih mogla podnijeti njena krhka i ranjiva osobnost. Biće Merilin Monroe je moralo napući. Urušiti se. Od tih je krhotina pažljivo sastavljena i brižljivo ispolirana statua zvijezde što je postala idol. Snaga tog idola na paradoksalan se način ogleda u njegovoj ranjivosti. Otudnost, strah i depresija živjeli su ispod maske zadovoljstva i senzualnosti što je posredstvom celuloidne filmske stvarnosti, atraktivnih postera i fotografija glumičinog lica i tijela hranila nezasićenost i histeriju masovnog obožavanja. "Slučaj" Merilin Monroe može se sagledavati sa više aspekata; socijalnog, psihološkog, erotskog, estetskog, filmskog, modnog...

Ali ono što čini suštinu njene posebne privlačnosti, ako na bodlerovski način mogu reći, jest onaj spoj u kojem svaka istinska ljepota da bi nas opčinila mora imati u sebi nešto tragično, nešto od proživljenog osobnog udesa. Biografija Norme Džin Mortenson nam to upravo potvrđuje. U tom je smislu posebno indikativan jedan detalj iz života tada Merilin Monroe, nepoznat široj javnosti,

detalj koji nam se svojom simboličkom uvjerljivošću otkriva upravo posredstvom umjetnosti. Slayna je glumica jednoga dana u društvu prijatelja **Sema Šoa** inkognito posjetila izložbu **Gojinih** gravura što se održavala u njujorškom Metropolitenu muzeju. Glumica je bila bez *make upa*, s vezanom maramom oko glave. Pažljivo je razgledavala izložene radove. Zaustavila se pred umjetnikovom gravurom "Crni demon" i zapanjenog izraza lica rekla svom pratiocu: "Ja poznajem ovog čovjeka vrlo dobro, mi imamo iste snove. Ja sam u djetinjstvu imala iste snove". Pod noćnim zvjezdanim nebom na Gojinoj gravuri prikazana je grupa spodoba odbojne deformirane anatomije što sugestivnih izraza lica sudjeluju u nekom tajnom demonskom sijelu, dok se iz pozadine ocrtava zlokobna sjena jedne sablasti. U kolikoj je oprečnosti ova iskrena i spontana, intimna

ispovijest slavne glumice sa onom uobičajenom predstavom o Merilin Monroe kao prigrupoj, lakomislenoj i povodljivoj ljepotici. Stoga je ponižavajuća izjava **Artura Milera**: "Bila je naš anđeo, slatki anđeo seksa".

Tako se senzibilitet jednog pisca srozao na uvredljivu konstataciju sirove muškosti o ženi koju je upravo, zato što je pisac, mogao drugačije okarakterizirati te pokušati vidjeti u svojoj bivšoj supruzi nešto više od običnog objekta za zadovoljavanje seksualnih nagona. Ono što je u očima mnogih drugih, poput slavnog pisca, kod Merilin Monroe bilo "najvrednije", njena ljepota i senzualnost, za nju je evidentno značilo prokletstvo sudbine.

Čini se da se zanosna vedeta predavala drugima samo zato da bi pobjegla od same sebe. Svaki je takav bijeg bio varljiva nada da će predajući se drugome, u težnji za vlastitom srećom pokušati spasiti sebe. Svaki je bijeg glumice bio posrnuće u njeno sumorno, nepodnošljivo *sebstvo*. Blještavi oreol slave Merilin Monroe lebdio je nad njenim unutarnjim rasapom, nad krhotinama jedne tragične sudbine koja je u smrti našla spas.

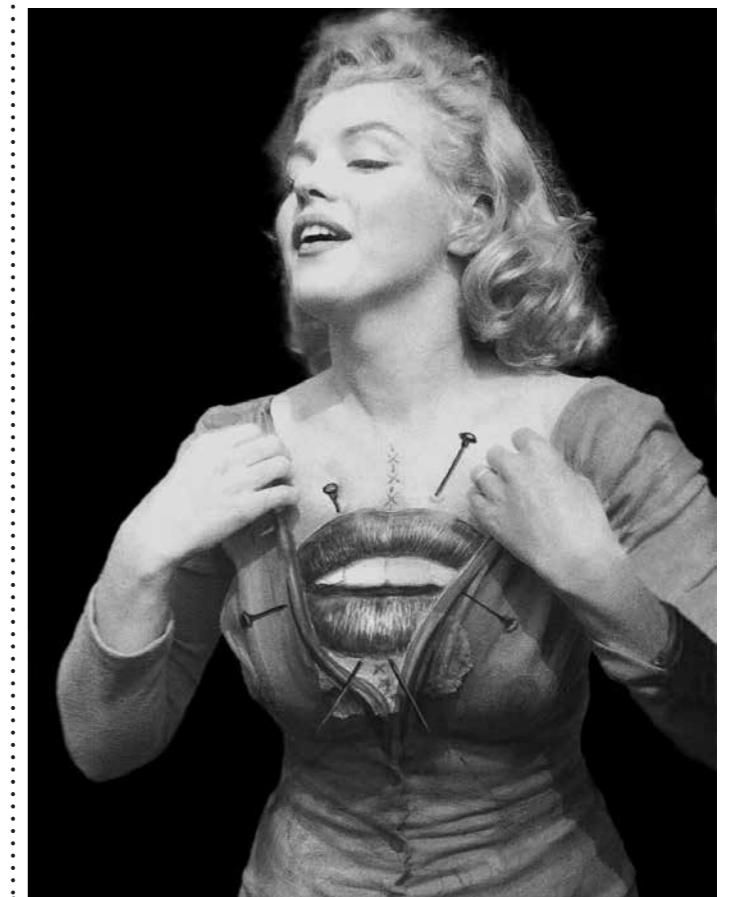
"Anđeo sexa" i "Crni demon" pomireni su u ikoni božice popularne kulture. Merilin Monroe je bila i ostala za razliku od drugih popularnih zvijezda svijeta spektakla i glamura, omiljeni model umjetnika od pop art slikara, posebno **Vorhola** ili **Ramosa**, **Hamiltona** ili **Rotele** pa do sasvim mladih savremenih, manje poznatih stvaralaca.

Početak devedesetih godina prošlog stoljeća uradio sam ciklus inspirisan likom holivudske zvijezde. Zaokret u odnosu na moje dotadašnje cikluse vidljiv je ponajprije u tematskom smislu. Međutim, na onoj unutarnjoj crti kontinuiteta koja "logički" spaja sve moje odabrane tematske cjeline, a u čijem se karakteru ogledaju podjednako erotizam i smrt, lijepo i ružno, sklad i ekspresija, cjelina i rasap, Merilin Monroe se pojavljuje upravo kao tipičan model. Nakon ciklusa o biblijskoj heroini Juditi, toj "femme fatale" Starog zavjeta, ciklus radova inspirisan Merilin Monroe posvećen je savremenoj fatalnoj ženi. Biblijski starozavjetni prostor zamijenjen je holivudskim dekorom modernog vremena.

Za razliku od navedenih umjetnika moj pristup slavnoj glumici bio je radikalno drugačiji. Tri su elementa na kojima sam zasnivao "grupni portret" Merilin Monroe. To su ljepota, erotizam i smrt. Slava i poraz popularne ikone mjera su njene tragične sudbine. U ciklusu tih radova zanimala me je ona druga dimenzija mita holivudske fatalne žene. Mračna strana njene sjajne zvijezde, tamna sjena u dubini njene ikone iza kojih se

nedostižna "madona pop arta" razmjerno svom spektakularnom uspjehu sve više u sebi urušavala. Blještavi oreol njene slave lebdio je nad ruinama njenog usuda. Ljepota Merilin Monroe jest ljepota prožeta tragikom, ekstaza osjenčana bolom. Rezovi i deformacije na njenom licu i tijelu jesu simbolički prikazi odraza njene tragične nutrine. Ničiji erotizam nismo tako sugestivno doživljavali i niko nam se nije tako spontano nudio kao što je to znala Merilin Monroe. Ne čini li nam se, takođe, da njezina poluotvorena usta izražavaju erotski uzdah i samrtnički izdisaj, da njene blago spuštene kapke istodobno pokreće erotska požuda i nadolazeća smrt?

Merilin Monroe zauzima središnje mjesto u hramu modernih božanstava koje proizvodi i kanonizira suvremena kultura masovnog konzumerizma. Jedna od karakteristika te kulture jest što uspostavlja znak jednakosti među predmetima svojih potrošačkih prohtjeva. Tako su primjerice Coca Cola i Merilin Monroe izjednačeni. Ne samo kao simboličke ikonografije, odnosno tipični motivi pop artističke estetike i umjetnosti nego i automatizmu površnog i brzog percipiranja. "Kraljica" bezalkoholnih pića i kraljica "pin-up girls". Stvarnost konzumacije pića i lascivna maštanja o simbolu seksa stvaraju osjećaj zadovoljstva u zamornoj svakidašnjici otuđenog bivstvovanja. Tako se sudbina jedne nesretne osobnosti pretvorila u mit kolektivne idolatrije. Norma Džin je preobražena u besmrtnu Merilin Monroe.

ĐAN KARLO MAGULJANI

ISTORIJA GRADITELJSTVA NA TLU CRNE GORE XIV.

Tekst: Slobodan Bobo Mitrović; Fotografija: Lazar Pejović

Uobičajeno kažemo za lijepe građevine da su "simbol grada". Na Cetinju je to slučaj sa desetinom arhitektonskih zdanja. Toliko lijepe arhitekture u jednom gradu je rijetkost u Crnoj Gori i regionu. Pažljivim stilsko-hronološkim analizama može se zaključiti da se dobra arhitektura stvara u određenim progresivnim vremenskim ciklusima razvoja i rasta gradova.

Cetinje, kao izhodište Crnogorske države, u XIX vijeku postaje planirani, originalni jedinstveni urbani subjekt sa kvalitetnom arhitekturom javnih objekata.

Početak XX vijeka na Cetinju, manifestovao se ubrzanim tokovima društvenih i političkih događanja. U sveopštoj izgradnji diplomatska poslanstva su locirana na primjerenim distancama, što je pozitivno uticalo na mikrouurbanizam grada. Stil i arhitektura poslanstava sa parkovski uređenim i kultivisanim baštama su bili uzori za graditelje. Stimulisali su sveukupno uređenje i uticali na izgled grada.

U toku prve decenija XX vijeka Cetinje se priprema za proglašenje Kraljevine, što neizbježno podrazumijeva urbano dotjerivanje: užurban završetak Vladinog Doma, Italijanskog poslanstva, dogradnju dvorca Knjazice Nikole, uređenje Zetskog doma, dovod vodovoda sa Vrela, izgradnja električne centrale... U gradu se svuda čuo italijanski jezik jer su preko 400 radnika i majstora iz Italije i desetine arhitekata bili angažovani u poslovima gradnje.

Opšta graditeljska inicijativa se ogleda i na privatnom planu jer su porodice visokih službenika školovanih u inostranstvu sa formiranim građanskim stilom života angažovali arhitekta za projekte njihovih kuća.

Dušan Vukotić, ministar pravde (1907-1910) naručuje projekat svoje kuće od **Đan Karla Maguljanija** (?-1920) italijanskog arhitekta iz Milana, u crnogorskoj periodici često nazivan Jovan. Došao je na Cetinje za završetak radova na Italijanskom poslanstvu i pomagao je arh. Koradiniju oko pripreme dekoracije i uređenja grada povodom proglašenja kraljevine.

Očigledno je da Dušan Vukotić (iz srodstva Kraljice Milene) svojom kulturom nadilazi društvenu sredinu, kada je imao afinitet za jedan modernistički projekat.

Njegova vila u narodu je prozvana "Kvadratna kuća" zbog svoje karakteristične geometrijsko kvadratično kubusne forme. Stroga simetričnost prati i unutrašnji simetrični raspored prostorija, razvijen oko centralnog hodnika sa unutrašnjim stepeništem.

Objekat je sa četiri etaže, a suteran i tavanski prostori su sekundarni tj. vizuelno podređeni prizemlju i spratu, strukturalno značajni u arhitektonskoj gradaciji.

Kada stanete pred "kvadratnu kuću" doživite trenutak iznenađenja, zadivljujuće geometrijske čistote i rafiniranih linijskih nenametljivih detalja izraslim iz "mekane" malterske obrade.

Slobodno penjanje na prizemlje trapezno-lučnim stepeništem u strogoj simetriji objekta, ispod centralnog svečanog balkona sa Art Deco ogradom, potencira

osjećaj dostojanstvenog prilaza kući. Pravilo još od antičkih vremena da simetrija izaziva osjećanja poštovanja i dostojanstva uspješno se primjenjuje i u modernoj arhitekturi.

Fasadna platna su u naglašenom geometrizmu, sa kornizima i plitkoreljefnim detaljima oko prozora. Karakteristično je riješen prelaz sprata u atiku tavana, presjecanjem naglašeno lebdećom širokom konzolom. Sve fasade imaju izdužene pravougaone prozore simetrično raspoređene, sa blagom nenametljivom aplikacijom oko gornjeg djela prozora. Blagim lezenama uokvirene su fasade na uglovima kuće. Na atici su okulusi koji likovno dopunjuju sveukupnu geometriziranu čistotu fasada.

Sagledavajući arhitektonske vrijednosti kuće Vukotića treba imati u vidu da je građena armiranim betonom koji se u to vrijeme počeo primjenjivati u građevinarstvu Evrope. Ova kuća je jedinstvo tehnologije, primjene materijala i estetike i sveukupne dovršenosti.

Na samom početku XX vijeka mnogi arhitekta širom svijeta razvijali su nove tendencije u arhitekturi zasnovane na novim graditeljskim tehnološkim mogućnostima. Upotrebom armiranog betona stvara se arhitektura čistih geometriziranih volumena, oslobođena eklektičkih detalja, konstruktivno usaglašena funkciji i namjeni objekta. U tom kontekstu nastao je i Maguljanijev projekat kuće Vukotića, kao arhitektura **Mo-**

derne u vremenu evropskih revolucionarnih tendencija kao simbolu novog vremena u Evropi i na Cetinju.

Nikada ranije u sistemu gradnje objekata nije postojala takva dosljednost, spoj tehnologije gradnje i njenog arhitektonskog izgleda što je odlika Maguljanijevog projekta. Osjećanje istinitosti da su forma i likovnost izrasli iz tehnološke prirode armiranog betona, ovdje je očigledno demonstrirala pojavu nove arhitektonske misli. Ovo arhitektonsko djelo Maguljanija u urbanom tkivu Cetinja, svojom čistotom forme i arhitekturom kompleksne jednostavnosti ima značaj i u regionalnim razmjerama.

Prvi crnogorski inženjer, **Marko Đukanović**, inače ministar građevina vodi radove na Vladinom domu, a istovremeno gradi i svoju vilu Đukanovića i vilu Dušana Vukotića ministra pravde, svog pašenoga. Njihove supruge su dvije sestre Franuskinje koje su očigledno davale stil evropskog života svojim porodicama pa i u izboru arhitekture za svoje porodične vile. Zbog optužbi da je ing. Marko Đukanović gradio ove kuće od materijala sa Vladinog doma, stvorila se afera i bio je isljeđivan. Priče u narodu su poprimale i određenu zabavu pa su tadašnji Cetinjani vilu Đukanovića i vilu Vukotića prozvali "Kopilad Vladinog Doma". Da je danas svima poznati Cetinjski humor tradicionalan nalazimo dokaze eto i prije 110 godina.

TEMELJNI UGOVOR ANALIZIRALI SU I AKADEMICI CANU

Prilog uredio: Vesko Pejović

Poštovani čitaoci, ovim putem i načinom želim da Vas informišem o sadržaju analize (nacrt) Temelnog ugovora od strane akademika CANU koji je dostavljen Vladi Crne Gore. Na žalost, ona nije našla za shodno da ovom a i drugim materijalima i analizama na ovu temu posveti dužnu pažnju što je bilo neophodno iz više razloga

U dopisu upućenom 11. 07.2022. godine premijeru Dritanu Abazoviću koji potpisuje predsjednik CANU akademik Dragan K. Vukčević, između ostalog se navodi:

Poštovani predsjedniče Vlade Crne Gore,

Predsjedništvo CANU smatra da odnosi države Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve već duže vrijeme opterećuju crnogorsko društvo i onemogućavaju njegovu integraciju. Ovo je potvrđeno tokom rasprave i glasanja na sjednici Vlade Crne Gore održane 08. jula 2022. godine prilikom usvajanja *Temelnog ugovora između Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve (SPC)*.

Posebno ističemo značaj istorijskog konteksta i njegovog tumačenja datog u preambuli ovog ugovora koji su bitni za kontinuitet i identitet Crne Gore (Prilog 1).

U normativnom dijelu ovog dokumenta posebno ukazujemo na rješenja vezana za svojinska prava sadržana u članu 7 stavovi 3 i 4, (Prilog 2).

Želimo Vas upoznati sa svojim stavovima i pojedinim pitanjima iz ovog važnog pravnog i političkog dokumenta...

PRILOG PRVI

ULOGA MITROPOLIJE CRNOGORSKO-PRIMORSKE U OČUVANJU IDENTITETA I KONTINUITETA CRNE GORE

(Naslov dao: Vesko Pejović)

– Sadržajem akta pod nazivom Temeljni ugovor između Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve verifikuju se odluke Svetog arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve iz 2021. godine, kojima je ukinut Episkopski

savjet Pravoslavne crkve u Crnoj Gori, a sa njime i sami naziv "Pravoslavna crkva u Crnoj Gori, kao i titula arhiepiskopa, koju je nosio crnogorski mitropolit Amfilohije Radović.

Pet dana nakon obnove crnogorske nezavisnosti, na referendumu 21. maja 2006. godine, Sveti arhejerejski sabor Srpske pravoslavne crkve donio je odluku koja glasi:

"Sveti arhejerejski sabor, u sjednici svojoj od 26/13 maja 2006. godine pod AS broj 95/zap. 208 doneo je sledeću odluku:

‘U ime Svete, Jedinosašne i Nerazdeljive Trojice, saglasno sabornom ustrojstvu Jedne, Svete, Saborne i Apostolske Crkve Hristove od apostolskih vremena do dana današnjega, shodno 34. Apostolskom pravilu, a s ciljem da se ne povredi i ne izgubi Sloboda koju nam je dao svojom krvlju Gospod naš Isus Hristos, Oslobođilac sviju ljudi’ i da se u život Crkve ne bi ‘podvukla gordost svetske vlasti’ (8. kanon Vaseljenskog sabora);

U duhu očuvanja jedinstva Crkve i vekovnog poretka drevne 1920. godine vaspostavljene Pečke Patrijaršije, priznatog i potvrđenog stečenim pravima i običajima kao i saglasnošću sveukupne Pravoslavne Crkve vaseseljenske (Sv. Tomos Carigradske Patrijaršije, broj 1148 od 19. februara 1922. godine);

Poštujući ugled Mitropolije crnogorske i njenu istorijsku ulogu u životu Crne Gore, koja je ponovo stekla svoju državnost, kao i šire radi što uspešnijeg ostvarivanja spasonosne misije Crkve, ovaj Sveti Arhejerejski Sabor odlučuje:

Pravoslavnu crkva u Crnoj Gori sačinjavaju Eparhije Srpske Pravoslavne Crkve: Crnogorsko-primorska, Budimljansko-nikšićka, kao i delovi eparhija Mileševske i Zahumsko-hercegovačke.

Episkopi navedenih eparhija sačinjavaju Episkopski Savet Pravoslavne Crkve u Crnoj Gori, koji će se pod predsedništvom Arhiepiskopa Cetinjskog (kako glasi njegova stara titula) i Mitropolita Crnogorsko-primorskog, po potrebi sastajati radi Savetovanja i donošenja

odluka iz njegove nadležnosti.

Jedna od osnovnih dužnosti Episkopskog Saveta Pravoslavne Crkve u Crnoj Gori jeste da u saradnji sa državom Crnom Gorom i njenim nadležnim organima pokrene i da pomaže izradu i donošenje Zakona o položaju Pravoslavne Crkve i različitih verskih zajednica u Crnoj Gori; da preduzme sve potrebne mere u cilju zaštite sveukupne duhovne i materijalne pokretne i nepokretne imovine Pravoslavne Crkve u Crnoj Gori, kao i na donošenju Zakona o restituciji nacionalizovane i oduzete crkvene imovine posle Drugog svetskog rata.

O svome radu Episkopski Savet Pravoslavne Crkve u Crnoj Gori je dužan, shodno utemeljenom kanonskom poretku da izveštava Arhijerejski Sabor".¹

Razumijevanje sadržine i značaja ove odluke nije moguće bez osvrta na istoriju crnogorskog pravoslavlja od početka 20. vijeka. Naime, Ustav Svetog sinoda u knjaževini Crnoj Gori, donesen 1904. godine, počinje članom koji glasi: "Avtokefalna pravoslavna Mitropolija u Knjaževini Crnoj Gori, kao član jedne svete

¹ Odluka Svetog arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve AS br. 95/zap. 208 odm 26. maja 2006. godine.

katoličanske i apostolske crkve kojoj je pastirenačelnik i glava Gospod i Bog naš Isus Hristos, čuva jedinstvo u dogmatima i kanoničkim ustanovama sa svima drugima pravoslavnima avtokefalnim crkvama, i ovo će jedinstvo ona čuvati i održavati dovijeka."²

Određenjem "Avtokefalna pravoslavna Mitropolija u Crnoj Gori" počinje drugi član, u kojem se precizira da nju sačinjavaju: 1) Cetinjska arhiepiskopija, sastavljena iz sviju plemena koja se nalaze na desnoj strani rijeke Zete, sa dodatkom varoši Podgorčke i Plemena zetskog. Upravlja ovom arhiepiskopijom, cetinjski arhiepiskop koji je ujedno i poglavica sve pravoslavne crkve u Crnoj Gori sa naslovom Mitropolita crnogorskog i brdskog i primorskog. / Stolica je cetinske arhiepiskopije prestonica države-Cetinje./ 2) Zahumsko-rasijska eparhija, sastavljena iz sviju plemena koja se nalaze na lijevoj strani rijeke Zete. Upravlja ovom eparhijom zahumsko-rasijski episkop./ Stolica je zahumsko-rasijske eparhije u manastiru Ostrogu."³

Godinu kasnije donijet je Ustav za Knjaževinu Crnu

² Ustav Svetog sinoda u Knjaževini CG, član 1

³ Ibidem, član 2.

Goru u kojem je proklamovano: "Državna vjera u Crnoj Gori je istočno-pravoslavna./Crnogorska crkva je aftokefalna. Ona ne zavisi ni od koje strane Crkve, ali odražava jedinstvo u dogmama sa istočno-pravoslavnom Vaseljenskom crkvom./Sve ostale priznate vjeroispovijesti slobodne su u Crnoj Gori."⁴

Poređenja radi, identično određenje nalazi se u Ustavu Kraljevine Srbije iz 1888. godine: "Državna je vjera u Srbiji istočno-pravoslavna. Srpska crkva je aftokefalna. Ona ne zavisi ni od koje strane Crkve, ali odražava jedinstvo u dogmama sa istočnom Vaseljenskom crkvom."⁵

Kao posljedica Podgoričke skupštine na "izvanrednoj sjednici Svetog sinoda pravoslavne crkve u Crnoj Gori", 16. decembra 1918. godine, na kojoj je bio prisutan dio članova Sinoda: Mitropolit Crne Gore Mitrofan Ban, Mitropolit Pečki dr Gavriilo Dožić, Episkop Nikšićki Kiril Mitrović, i Sinodski sekretar đakon Ivo Kaluđerović", sa jednom tačkom dnevnog reda: Da se nezavisna Srpsko-Pravoslavna Sv. Crkva u Crnoj Gori ujedini s autokefalnom Pravoslavnom Crkvom u Kraljevini Srbiji", donijeto je "Riješenje: Pošto je Velika Narodna Skupština Srpskog naroda u Crnoj Gori održana u Podgorici 13 novembra 1918. godine donijela odluku, da se nezavisna Crna Gora ujedini sa Kraljevinom Srbijom to i prisutni članovi Sinoda nalaze cjelishodnim i opravdanim da se Sv. autokefalna Crkva u Crnoj Gori ujedini sa nezavisnom Pravoslavnom Crkvom u Kraljevini Srbiji, a zajedno sa ovom sa cijelom Sv. Srpsko-Pravoslavnom Crkvom u novoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca."⁶

Vaseljenski patrijarh Meletije u Tomosu od 19. februara 1922. godine, konstatuje da u granicama ovog ujedinjenog Kraljevstva SHS ušle su i Avtokefalne Pravoslavne Crkve: Karlovačka i Crnogorska, kao i dvije dalmatinske eparhije: Zadarska i Bokokotorska; a zajedničkom odlukom predsjednika ovih crkava sakupljenih na Saboru proglašeno je njihovo upravno jedinstvo sa Srpskom Crkvom u jednu avtokefalnu Crkvu pod imenom "Avtokefalna Ujedinjena Pravoslavna Crkva Kraljevstva SHS". Ovu odluku patrijarh Meletije je utemeljio u stavu da je "svojstveno dobrom uređivanju i kanonskom poretku, da podešava i uređuje granice crkvene uprave prema političkim promenama koje se dešavaju u koliko je to dozvoljeno Svetim Crkvenim

⁴ Ustav za Knjaževinu CG, član 40

⁵ Ustav Kraljevine Srbije, član 3

⁶ Sveti sinod Kraljevine CG, broj 1169, CT, 16.12.1918.

zakonima, kako bi se upravljanje crkvenim poslovima vršilo bez teškoća i sa cjelishodnošću i kako bi od toga proizlazila veća korist za hristoimeni narod."⁷

U tom smislu, došlo je do ukidanja autokefalnosti Crnogorske crkve. Iako je ukazom regenta Aleksandra Karađorđevića od 17. juna 1920. godine, kojim je, "saglasno sa odlukom zbora svih srpskih arhijereja iz Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca od 13/26. maja 1919. godine, proglašeno "Ujedinjenje svih pravoslavni crkvenih oblasti u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca...⁸ ... u jednu Avtokefalnu Ujedinjenu srpsku pravoslavnu crkvu Kraljevstva SHS," konstitutivni elementi do tada autokefalne Crnogorske crkve nastavili su da postoje i u novoj crkvenoj organizaciji i novom odnosu sabornosti i primata.

Tri vrste primata razlikuju se u Pravoslavnoj crkvi: regionalni primat mitropolita-arhiepiskopa, koji predsjedava sinodu episkopa određenog geografskog područja, odnosno provincije, primat poglavara autokefalne ili autonomne crkve, koji predsjedava sinodu u sastavu svih ili reprezentativnog broja episkopa te crkve, a može se titulirati kao arhiepiskop, mitropolit, katolikos, ili patrijarh; i na kraju, jedinstveni primat Vaseljenskog patrijarha".⁹

Primijenjeno na Crnogorsku crkvu, Mitrofan Ban je izgubio status arhiepiskopa drugog tipa kao predstojatelj i prvi među jednakim episkopima Crnogorske crkve, postajući jedan od episkopa Autokefalne ujedinjene pravoslavne srpske crkve u Kraljevini SHS, iako sa titulom "mitropolit crnogorsko brdski i primorski, što djelimično odgovara prvom tipu primata, dok je novi primat dat mitropolitu Srbije kao "Avtokefalne Ujedinjene srpske pravoslavne crkve".

Činjenica da je cetinjska mitropolitska katedra sa nivoa arhiepiskopije "spuštena" na nivo episkopije ne znači diskonuitet njenog postojanja i funkcionisanja istovremeno sa eparhijama Zahumsko-rasijskom i Pečkom sve do donošenja Ustava Srpske pravoslavne crkve 1931. godine, kojim je osnovana Crnogorsko-primor-

⁷ Tomos vaseljenskog patrijarha Maletija IV i Sv. sinoda Vaseljenske patrijaršije u Carigradu od 19. februara 1922. godine, broj protokola 1148.

⁸ "... a naime: Arhiepiskopije beogradske i Mitropolije Srbije, Arhiepiskopije Karlovačke i Mitropolije srpske sa dalmatinskim episkopijama dalmatinsko-istrijskom i bokokotorskom, Arhiepiskopije Cetinjske i Mitropolije Crne Gore, Brda i Primorja, ...

⁹ Thomas FitzGerald, Conciliarity, Primacy and Episcopacy", St. Vladimir's Theological Quarterly, 1994/1, 35.

ska eparhija sa sjedištem na Cetinju i mitropolitom na njenom čelu.¹⁰

Kada je riječ o novijem vremenu, u Ustavu Republike Crne Gore iz 1992. godine proklamovano je: "Pravoslavna crkva, Islamska vjerska zajednica, Rimokatolička crkva i druge ispovijesti su odvojene od države."¹¹

Pojam "Pravoslavna crkva" mogao se odnositi jedino na Mitropoliju crnogorsko-primorsku, jer je njoj konkurentna Crnogorska pravoslavna crkva, osnovana godinu kasnije, a registrovana 2000. godine shodno Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica SR Crne Gore iz 1977. godine.

Odlukom Svetog arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve od 26. maja 2006. godine, koja je stavljena van snage na Saboru održanom 2021. godine, došlo je do izvjesnog organizacionog prilagodavanja Srpske pravoslavne crkve novoj političkoj stvarnosti i državnom uređenju, iako za kanonsko-pravni osnov ona nema kanon 38 Trulskog sabora "da podjela crkvenih poslova slijedi državnu i građansku podjelu", već 34 apostolsko pravilo: "Episkopi svakog naroda treba da poznaju prvoga od njih i da ga smatraju kao glavu, i ništa važnijega da ne preduzimlju bez njegovoga znanja, negov svaki neka preduzimlje samo ono što se tiče njegove eparhije i područnih mjesta. Ali ni onaj prvi Episkop neka ne čini ništa bez znanja sviju ostalih Episkopa. Jer će tako biti jednodušnost i proslaviće se Bog kroz Gospoda u Svetom Duhu, Otav i Sin i Sin i Sveti Duh."

Jasno je da je ovim cetinjska Mitropolitska katedra ostala u prvom tipu primata ("regionalni primat mitropolita-arhiepiskopa, koji predsjedava sinodu episkopa određenog geografskog područja, odnosno provincije"), sa mitropolitom kao arhiepiskopom po časti.

Sadržajem akta pod nazivom Temeljni ugovor između Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve verifikuje se ukidanje titule arhiepiskopa i po časti, kao i naziva Pravoslavna crkva u Crnoj Gori.

Time se ignrišu istorijski izvori prvog reda o istoriji crnogorskog pravoslavlja.

PS: Iz svega navedenog jasno je da prijedlog ugovora sa Crkvom Srbije predstavlja neku vrstu zvanične revizije istorije i brisanje postojanja istorijske činjenice o postojanju autokefalne Crnogorske pravoslavne crkve

¹⁰ Ustav Srpske pravoslavne crkve (1931), član 12 stav 2, tačka (20) i stav 3

¹¹ Ustav Republike Crne Gore 1992, član 11 stav 1

PRILOG DRUGI

SVOJINA NAD MANASTIRIMA, CRKVAMA, HRAMOVIMA I DRUGIM OBJEKTIMA

(Naslov dao: Vesko Pejović)

– Odredba člana 7 stav 2 kojom se jemči Crkvi (čitaj: Srpskoj pravoslavnoj crkvi) nepovredivost prava svojine i državnine nad manastirima, hramovima, zgradama i drugim nepokretnostima i prostorima u njenom vlasništvu, u skladu sa pravnim poretkom države, nepotrebna je i pravno neprihvatljiva iz sljedećih razloga:

1-Ustav Crne Gore(član 58 stav 1) jemči svakom pravnom ili fizičkom licu. Zaštitu od neopravdanog miješanja države u mirno uživanje svačije imovine propisuje i čl. 1 Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Sa ova dva opšta pravna akta najviše pravne snage pravo svojine svakog subjekta u Crnoj Gori je normativno zajemčeno, tako da je „dodatno jemčenje ugovorom suvišno i neuobičajeno.

2-Prema *Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru* Valtazara Bogišića (čl. 14 stav 1, čl. 716. čl. 801 stav 1) i Ustavu pravoslavni konsistorijuma (čl. 99. stav 2), Cetinjski manastir i drugi manastiri, pravoslavne crkve i druge crkvene ustanove, samostalna su pravna lica (imaonici), a to znači vlasnici pokretnih i nepokretnih stvari koje su "dobili darovštinom, nasljedstvom, zavještajem ili sličnim kojim zakonitim načinom". Ova crkvena dobra se ne mogu "nikako prodavati ili inače ustupati bez naročita dopuštenja državne vlasti". U ovom slučaju država se pojavljuje kao davalac saglasnosti na ugovor o otuđenju, a ne kao vlasnik crkvenih dobara. Ovaj svojinsko-pravni režim, koji je važio u Knjaževini Crnoj Gori nije se zakonitim načinom mijenjao do današnjeg dana. Kao dokaz tome su na stotine manastira i crkava upisanih u katastar nepokretnosti na njihovo ime, kao samostalnih imaonika (pravnih lica-vlasnika). Takođe, ovi imaonici su i danas aktivno i pasivno legitimisana lica u sporovima pred sudovima i drugim državnim organima.

3-Nesporno jeda su u Crnoj Gori vlasnici pojedinih zakonito stečenih hramova, crkava, zgrada i drugih nepokretnosti i Mitropolija crnogorsko-primorska i eparhije Budimljansko-nikšićka, Mileševska i Zahumsko-hercegovačka, kao samostalna pravna lica.

4-Nesporno je takođe da Srpsku pravoslavnu crkvu, kao njen organski dio, čine i Mitropolija crnogorsko-primorska i eparhije Budimljansko-nikšićka, Mileševska i Zahumsko-hercegovačka. Međutim, u svojinsko prav-

nom smislu, to nije tako. Mitropolija crnogorsko-primorska i eparhije Budimljansko-nikšićka, Mileševska i Zahumsko-hercegovačka su pravna lica (vlasnici) isto kao što je to i Srpska pravoslavna crkva sa sjedištem u Beogradu. To dalje znači da su one pojedinačno samostalni vlasnici pravoslavnih crkava, manastira, hramova i drugih nepokretnih dobara koje su stekle "darodavštinom, nasljedstvom, zavještanjem ili sličnim kojim zakonitim načinom.

Iz principa isključivosti prava svojine proizilazi pravilo po kome na jednoj stvari ne mogu postojati dva ili više prava svojine. Tako na primjer: pravo svojine na dobrima Cetinjskog manastira kao samostalnog pravnog lica (imaonika) isključuje pravo svojine Mitropolije crnogorsko-primorske ili pravo svojine Srpske pravoslavne crkve ili pravo svojine nekog drugog pravnog subjekta. Takođe, pravo svojine Mitropolije crnogorsko-primorske na Hramu Hristovog vaskrsenja isključuje pravo svojine Srpske pravoslavne crkve ili nekog drugog pravnog subjekta i sl. Prema tome, u svojinsko-pravnom smislu, Srpska pravoslavna crkva kao samostalno pravno lice nije vlasnik pravoslavnih hramova, crkava, manastira i drugih nepokretnosti u Crnoj Gori, osim onih na kojima je pravo svojine kao samostalno pravno lice stekla "darovštinom, nasljedstvom, zavještanjem ili sličnim zakonitim načinom". Zbog toga pravno je prihvatljivo da se pravo svojine na manastirima, hramovima, zgradama i drugim nepokretnostima, (samostalnim imaonicima-pravnim licima, Mitropoliji crnogorsko-primorskoj i eparhijama Budimljansko-nikšićkoj, Mileševskoj i Zahumsko-hercegovačkoj i drugim upisanim vlasnicima) jemči svim vlasnicima koji su pravo svojine upisali po punovažnom pravnom osnovu upravljenom na prenos svojine. Nevlasnicima se to pravo ne može jemčiti, jer ga nemaju. Isto važi za ona pravna lica koja su pravo svojine upisala u katastar nepokretnosti bez punovažnog pravnog osnova. Takva uknjižba je nezakonita.

Ustavno i konvencijsko jemčenje prava svojine nije potrebno dodatno garantovati Temeljnim ugovorom svim nespornim vlasnicima.

II

Odredba čl. 7 stav 4 radne verzije Temeljnog ugovora po kojoj se država obavezuje da u skladu sa sopstvenim pravnim poretom izvrši uknjižbu svih neupisanih nepokretnosti na Mitropoliju crnogorsko-primorsku i na eparhije Budimljansko-nikšićku, Mileševsku i Zahumsko-hercegovačku. U CANU ocjenjuju da je i ova formulacija iz četvrtog stava člana 7 „nepotrebna i pravno neprihvatljiva iz sljedećih razloga:

1-Prema Zakonu o državnom premjeru i katastru nepokretnosti (član 112) obaveza organa državne uprave nadležnog za katastar nepokretnosti je da vrši upis u katastar nepokretnosti.

Postupak upisa počinje prijemom zahtjeva za upis ili isprave na osnovu koje se o upisu odlučuje po službenoj dužnosti. Prema tome obaveza upisa je zakonska obaveza nadležnog državnog organa, pod uslovom da su ostvarene formalnopravne i materijalnopravne pretpostavke za uknjižbu. Ponovno naglašavanje ove zakonske obaveze nadležnog državnog organa u Temeljnom ugovoru je nepotrebno i neuobičajeno.

2-Zahtjev za upis prava i činjenica u katastar nepokretnosti usvaja se rješenjem i dozvoljava upis ako:

- 1) prema podacima katastra nepokretnosti nema smetnje za upis;
- 2) je zahtjev u skladu sa sadržinom podnesene isprave;
- 3) isprava po vrsti, formi i sadržini ispunjava uslove za upis prava na nepokretnostima

Organ uprave je dužan da po ovom zahtjevu odluči u roku od 15 dana prijema zahtjeva-

3. U katastar nepokretnosti su kao samostalni imaonici (vlasnici) i dalje upisani brojni manastiri i crkve. Da bi se uknjižba u odnosu na njih kao knjižnih prethodnika izvršila na druge pravne subjekte, potreban je punovažni osnov za upis (zakon, izvršna odluka nadležnog organa, isprava o pravnom poslu sačinjena u skladu sa zakonom). Nedostatak nekog od ovih pravnih osnova činilo bi uknjižbu nezakonitom.

– Temeljni ugovor ne može biti punovažan pravni osnov za uknjižbu (iako se to u tekstu ugovora izričito ne kaže). Isto tako, nije uobičajeno da se njime "pojačava" izvršenje zakonske obaveze nadležnog državnog organa, pod uslovom da su ostvareni uslovi za uknjižbu.

III

Temeljnim ugovorom se ne može riješiti svojinsko-pravni režim na pravoslavnim manastirima, hramovima i drugim crkvenim dobrima. U Crnoj Gori ova pitanja su isuviše složena i zahtijevaju detaljniju analizu i rješenja. Čini se da se ona ne mogu riješiti bez donošenja specijalnog zakona o svojini vjerskih zajednica, u kome bi se uvažila tradicija, običaji, rješenja *Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru*, rješenja Ustava pravoslavnih konsistorijuma, pozitivno-pravna rješenja, uporedno-pravna rješenja, kao i rješenja i standardi u pravu Evropske unije – zaključuje se u pravnoj ekspertizi CANU.

KRATKE PRIČE

Teksi: Anđelka Lakićević Pavić

Češalj

Drugi svjetski rat moja je majka provela u Crnoj Gori kao izbjeglica iz Baranje, ustvari, kao prognanica, jer su je Mađari, na početku rata, u aprilu 1941. godine, zajedno s ostalim Crnogorcima prognali u Crnu Goru, kao što su Srbe otjerali u Srbiju, Bosance u Bosnu...

"U ratu, kad si ostao bez ičega, sreća je bila i imati svoj češalj, posebno onaj sa gustim zupcima. Mogao si iščešljati vaške i njihova jajašca, koja su ove svugdje ostavljale. Naročito su voljele da pređu na čistu kosu"-pričala je majka, kada se prisjećala tih ratnih vremena, što se često dešavalo.

U ratu devedesetih navalile su vaške, vjerni pratilac svakog rata. Mirjana, kćerka moje najstarije sestre Radojke, pokupila ih je u vozu kad se vraćala iz Crne Gore.

Naše vječite seobe, odlasci u Crnu Goru i vraćanja u Baranju, koju nikada neće priznati i za našu domovinu, iako nam je majka tu rođena, kao i ja i moja sestra Milena. Dvije starije sestre rodile su se u Nikšiću za vrijeme drugog svjetskog rata.

Moja je majka uzela svoj češalj sa gustim zupcima i iščešljala Mirjani kosu. Na bijeli papir istresala je jajašca i vaške, koje je ubijala stišćući ih prstima, dok se nije

čulo ono čudno pucketanje, a onda joj namazala kosu petrolejom i povezala maramom.

Tako je pokazala kako se nekad borila s tom pošasti i kako mali predmet, poput češlja, može nekad čovjeku biti zlata vrijedan.

Nikšićka pijaca

Pričala je majka da je Sava, njen djever, koji će kasnije postati moj omiljeni stric, za vrijeme izbjeglištva u Nikšiću, pravio pršćenje od kovanica i prodavao ga na pijaci. Objašnjavao je kako je on to radio, ali sam zaboravila.

Znam da je imao umjetničkog dara, jer je predivno crtao konje i pisao pjesme i u starosti.

Prodavao je striko Sava i njene haljine koje je donijela u Crnu Goru kad su ih Mađari protjerali iz Majških Međa, koje su se tada zvale Štiljanovićevo. Imala je lijepe haljine, što se kasnije moglo vidjeti na rijetkim fotografijama iz njene mladosti, koje su joj šile Švabiće u Grabovcu, gdje je odrasla. Tri mjeseca u Nikšiću kupovali su hranu novcem koji je striko zaradio prodavajući ih.

O KNJAZU DANILU I. I KNEGINJI DARINKI

Prilog uredio: Vesko Pejović

Poštovani čitaoci, iz više razloga, odlučio sam se da vam pripremim ovaj, nadam se, veoma interesantan prilog o prvom crnogorskom knjazu Danilu Stankovom Petroviću – državniku i reformatoru i njegovoj ženi Darinki. Nadam se da ćete uživati.

DANILO STANKOV PETROVIĆ (1926-1860)

Vladika **Petar II Petrović Njegoš** je svojim testamentom za nasljednika odredio sinovca **Danila Stankova Petrovića**, brata velikog vojvode **Mirka Petrovića** (oca crnogorskog knjaza i kralja Nikole) koji je na sveopštem Crnogorskom narodnom zboru 1. marta 1852. godine izabran za Knjaza i gospodara Crne Gore i Brda. Na prijesto je stupio u 26. godini.

Crnogorci su Danila I. zvali i Danilo Stankov ili nadimkom Zeko. Bio je oniža rasta, markantnih crta i oštrog pogleda s prodornim zelenim očima koje su ulijevale strah. Osnovno umijeće kulture življenja sticao je u svom domu, kod oca Stanka i majke Krstinje, rođene Vrbica, kao i u Biljardi, rezidenciji Petra II Petrovića Njegoša, gdje je često boravio. Školovao se u prvoj svjetovnoj školi u crnoj Gori, koju je osnovao Njegoš, a koja je počela sa radom u Cetinjskom manastiru 1834. godine. Njegoš je zapazio da je Danilo inteligentan, vrijedan, pouzdan i hrabar. Od svog sekretara Dimitrija Milakovića, studenta bečkog Filozofskog fakulteta tražio je da se posveti Danilovom obrazovanju.

Bio je veoma talentovan za učenje stranih jezika. Jedno vrijeme je boravio u Veneciji gdje je usavršio italijanski jezik. Docije je kao vladalac učio francuski jezik. Od francuskog konzula u Skadru, Ekara, tražio je da mu nađe dobrog učitelja pa je tako naučio da se služi i francuskim jezikom i da na oba jezika vodi diplomatske pregovore bez prevodioca. Njegoš ga je bio poslao nekoliko mjeseci u Beč a potom u Petrograd pa se dobro služio i ruskim jezikom, koji je tamo naučio za vreme svog kratkog školovanja.

Svjestan koliko je školovanje važno za vladara i za državu uložio je mnogo truda da svog nasljednika Nikolu, sina svog starijeg brata, velikog vojvode Mirka,

obrazuje u najboljim školama, uključujući i prestižni licej LOUIS LE GRAND u Parizu. Na školovanje u inostranstvo slao je i drugu djecu iz uglednih porodica a brinuo se i obrazovanju sveštenika. Starao se i o izgledu postojećih crkava, odbrani narodnih svetinja i njegovao kulturu sjećanja...

Od početka svoje vladavine Danilo je vodio brigu o svojem predstavljanju kao vladara Crne Gore i može se spravom reći da je sve bilo prema standardima kulture ponašanja među evropskim suverenima.

Danilo je bio bio energičan i dalekovid vladar. Smatrao je da dotadašnji način vladavine ne odgovara potrebama Crne Gore i da treba odvojiti duhovnu od svjetovne vlasti. Senat je 1852. godine donio odluku da se Crna Gora proglasi za nasljednu knjaževinu, a Danilo za nasljednog knjaza, čime je obavljena podjela crkvene i državne vlasti koju su od 1698. godine objedinjavali vladari i ujedno crkveni poglavari autokefalne crnogorske crkve iz dinastije Petrović.

Pošto Danilo nije prihvatio mitropolitsku stolicu koju mu je namijenio Petar II Petrović Njegoš, najviša pozicija u Crnogorskoj crkvi ostala je dugo upražnjena. Arhimandrit Cetinjskog manastira tada je bio Nikanor Ivanović, rodom iz Drniša u Dalmaciji a knjaz Danilo ga je 1858. postavio za mitropolita Pravoslavne crkve u Crnoj Gori, međutim, nakon Danilove smrti njega su sa tog položaja smijenili knjaz Nikola i vojvoda Mirko.

Danilo I. je, po dolasku na vlast, izradio plan obnove države Crnojevića, s teritorijalnim proširenjem i potpunim međunarodno-pravnim priznanjem crnogorske nezavisnosti.

Vodio je vrlo aktivnu spoljnu politiku. Osnovnim političko-strateškim ciljem smatrao je stvaranje veće državne zajednice Južnih Slovena. Želio je da uz pomoć Rusije i Francuske dobije međunarodno priznanje državne nezavisnosti Crne Gore. Njegova posjeta Parizu i francuskom caru **Napoleonu III** 1857. godine izazvala je veliku pažnju francuske štampe a i uticala je dodatno na mišljenje da on sve više napušta tradicionalni oslonac na Rusko Carstvo. U njegovu čast Napoleon je

priredio ručak u nekadašnjoj kraljevskoj palati Tiljeri a prisutni su bili princ, general i carev rođak Mura, maršal i ministar rata Randon, maršal Pelisje, maršal Boske, ministar finansija Manje, maršal Kanrober i svi ministri sa svojim suprugama. Nakon ručka priređen je koncert na kome je bilo oko 400 osoba.

Knjaz Danilo je volio muziku i pozorište pa je često gostovao u Kotor gdje je pozorište otvoreno još 1810. godine u Gradskoj vijećnici za vrijeme Napoleonove okupacije Boke Kotorske...

Bio je hrabar ratnik i promišljeni diplomata a bez milosti se obračunao s plemenskim separatizmima u Bjelopavlićima i Kućima koje su inspirisale proturski orijentisane vođe Crnogoraca.

Bitka na Grahovcu se odigrala od 28. aprila do 1. maja 1858. godine. Komandant turskih trupa u Hercegovini Husein-paša dobio je 1858. zadatak od Porte da zauzme Grahovac i da Crnogorce primora na povlačenje. Ta odluka je dijelom bila izazvana i zbog činjenice da su Crnogorci potpomagali i usmjeravali ustanke protiv Osmanlija u Hercegovini. **Mirko Petrović**, stariji brat Knjaza Danila, predvodivši vojsku od 7.500 vojnika dobio je ovu ključnu bitku protiv Turske vojske. Pred početak bitke Danilo je rekao Mirku: Pokaži kako kuća Petrovića ne šteti svoju krv za krst časni, slobodu i Crnu Goru.

Bitka je trajala tri dana. U toku primirja koje je drugog dana zatražio Husein-paša da bi konsolidovao svoje snage, vojvoda Mirko povlači taktički potez koji je, uz hrabrost koju su Crnogorci pokazali, bio vjerovatno presudan za istorijsku pobjedu. Naime, u vrijeme primirja, on naređuje vojvodi Petru Vujoviću da zaposjedne putni pravac ka Klobuku, jedinu vezu vojske na Grahovcu i Hercegovine.

Tako su se osmanske trupe našle u klopki. Husein-paša naređuje hitno povlačenje i počinje odlučujuća bitka. Dok je jedan dio Osmanlija pokazivao odlučan otpor, drugi dio se povlačio. Husein-paša je uspio pobjeći s manjim brojem vojnika. Osmanlije su izgubile nekoliko hiljada vojnika, a crnogorski gubici se procjenjuju na oko dvije hiljade.

Ukazom od 29. jula 1859. godine knjaz Danilo je za junačko i mudro komandovanje dodijelio vojvodi Mirku Petroviću titulu vojvoda od Grahovca.

Nakon bitke na Grahovcu 1858. godine u kojoj je crnogorska vojska izvojevala jednu od najvećih pobjeda nad turskom vojskom u istoriji njihovih ratovanja, granica između Crne Gore i Turske prema Hercegovini je uspostavljena 1859. godine, a protokol o razgraničenju potpisan je 1860. godine tako da je Crna Gora teritorijalno proširena za oko polovinu (pripojeni su joj Grahovski kraj, Rudine, Župa Nikšićka, Gornje

Lipovo, dio Vasojevića, Drobnjaka i Kuča), ukupno oko 1.500 km².

Utvrđivanjem međunarodno priznate granice između Crne Gore i Turske faktički je priznata i državna nezavisnost Crne Gore.

Pored stabilnosti i političkog jedinstva Crne Gore knjaz Danilo je ustanovio i nove državne institucije. Izvršen je popis vojnih obveznika 1853. godine i formirana „Krstonosna vojska“ 1854. godine. Sljedeće 1855. godine stvorena je Garda kao elitna vojna jedinica. U svim plemenima postavljeni su plemenski kapetani koji su imali administrativnu, sudsku i vojnu vlast. Na skupštini glavara 1855. godine usvojen je Zakonik koji je nazvan Zakonik Danila I. Njime je obezbjeđivana ravnopravnost pred zakonom, imovinska i lična prava, sloboda vjeroispovijesti. Uvedene su stroge kazne za izdaju zemlje, ubistvo s predumišljajem, krađu, preljubu. Plaćanje poreza postala je opšta obaveza. Za vladavine knjaza Danila obnovljen je rad škole 1855. godine koja je poslije smrti Petra II prestala sa radom i štamparije čija su slova za vrije Omer-pašinog napada 1853. pretopljena u puščana zrna, otvoreno je više novih osnovnih škola. Ustanovljeni su Alaj-barjak, glavna vojna zastava 1854. godine, četiri godine kasnije novi Alaj-barjak i Orden za nezavisnost 1853. godine.

Evo kako je pop **Lazo Jabučanin Popović**, ličnost iz neposrednog knjaževog okruženja opisao učinak vladanja knjaza Danila: "Pod njegovom vladom oživje

sirotinja i narod kojega su davili i zatali zli ljudi, svako nađe kod njega pravicu i veliku obranu kad je zasluževa. On promijeni sud cio, a stavi da sude one ljude koji su najdostojniji što ih je naša za to, ne bojeći se nikoga do Boga. Stavi senatore, kapetane, barjaktare, stotinaše, perjanike, desečare, popisa vojsku, izgna mito da mu nema traga, izgna lupeže iz sve zemlje, usječe danak, uredi Crnu Goru, nagna i nejunake da su junaci, nepoštene da moraju bit poštene, ograniči Crnu Goru i učini da je sve države priznaju za nezavisimu."

Na knjaza Danila izvršen je atentat u Kotoru, 12 avgusta 1860. godine oko sedam časova uveče, kada je smrtno ranjen dok je sa knjeginjom Darinkom prilazio barci kojom je trebalo da se prevezu do Prčanja. Knjaz je ranjen u lijevu slabinu i želudac, a nakon ranjavanja ostao je pri svijesti. Ranjenog knjaza prenijeli su u kuću Bjeladinovića gdje ga je ubrzo pregledao ljekar i zaključio da je rana smrtonosna. Umro je sutradan oko 19 h i 30 min.

Atentator na knjaza Danila I. **Todor Kadić**, politički emigrant iz plemena Bjelopavlići, učesnik pobune protiv Knjaza 1854. godine je uhvaćen iste večeri. Okružni sud u Kotoru osudio ga je na smrt vješanjem a kazna je izvršena 13. oktobra 1860. godine.

Za čitavo ovo vrijeme Darinka se nije odvajala od ranjenog knjaza, trudeći se da mu ublaži muke i razgovarajući sa njim o raznim političkim poslovima koje je u onom trenutku valjalo obaviti. Knjaževo tijelo je prenoćilo u Kotoru pa su ga Crnogorci 2. avgusta u 6 časova odnijeli na Cetinje a Darinka je išla za njim, jašući konja, sedam sati po velikoj vrućini do Cetinja, sa raspuštenim kosama, držeći u rukama svoju kćer Olgu.

Knjaz Danilo je sahranjen u Cetinjskom Manastiru. Crna Gora je mnogo izgubila smrću energičnog, progresivnog i odvažnog gospodara koji je dobro razumio svoje vrijeme, procese u njemu i crnogorsku zbilju i koji se prvi zalagao da Crnogorce "uvede" u kolosjek građana zapadne Evrope...

Istoga dana kada je knjaz Danilo sahranjen izvršeno je svečano proglašenje novog knjaza, Nikole Mirkova, koga je Danilo još ranije bio odredio sebi za nasljednika, a na samrtničkoj postelji preporučio Darinki da se tako postupa. Čin proglašenja novog knjaza izvršila je sama Darinka. Knjaz Nikola, dostojni nastavljatelj Danilovog djela je u znak sjećanja na strica osnovao varoš u Bjelopavličkoj ravnici sa njegovim imenom **DANILOV-GRAD**, svome prvorodenom sinu i prijestolonasljedniku dao je ime Danilo a prvoj državnoj bolnici na Cetinju 1873. godine dao je ime "DANILO I"...

PS: Na planu Cetinja iz 1860 godine koji je izradio prof. Milo Kovačević, pored Cetinjskog manastira i Biljarde vide se i dvije upravne ulice (Dvorska i Katunska) u kojima su se nalazile 34 kuće – slamom pokrivene ...

ZAKONIK KNJAZA DANILA

Zakonik knjaza Danila, bio je opšti zakonik u Knjaževini Crnoj Gori a donijet je na Narodnoj skupštini 1855. godine, na inicijativu tadašnjeg crnogorsko-brdskog knjaza Danila I. i smatra prvim Ustavom Crne Gore. Imao je 95 članova.

Donošenjem ovog zakonika nastavljene su reforme u cilju izgradnje savremenog državno-pravnog poretka. Zakonik je prvobitno štampan u Novom Sadu, a njegovi prevodi su potom objavljeni u Francuskoj, Italiji i Poljskoj.

Najznačajnije odredbe su one koje se odnose na ustavno-pravna pitanja, kao što su položaj čovjeka i građanina, položaj knjaza kao vrhovnog gospodara, prava i položaj sudova i obaveze građana u odbrani otadžbine.

Ovim zakonom je dovršeno rušenje patrijahalnog načina života, ukinuta samostalnost plemena, učvršćena državna vlast, što nije prošlo bez otpora. Zakonik je imao 95 članova, a njeovo donošenje je naišlo na značajan odjek u široj javnosti.

Zakonik je regulisao raznovrsnu pravnu materiju, u najvećem dijelu krivičnopravnu, a imao je i odredbe ustavnog, građanskopravnog i procesnog karaktera.

Knjaz Danilo je bio vrhovni državni poglavar, u njemu je bila personifikovana vrhovna zemaljska vlast. Apolutizam knjaza je ovekovječen i u njegovom Zakoniku, kojim je čak zapriječeno smrtnom kaznom onome ko bi uvrijedio knjaza.

U više članova je propisan položaj suda. Oštrim kaznama je predstavnicima vlasti zapriječeno, prvenstveno sudijama koji bi primili mito i zloupotrebili svoj položaj.

Izdajnik bi bio kažnjen smrtnom kaznom, a istom kaznom bi bio kažnjen i onaj ko ne bi platio porez. Za imovinske delikte su kazne: Kazna batina za običnu krađu, smrtna kazna za krađu po treći put u povratu i za krađu iz crkve.

Krvna osveta je bila zabranjena pod prijetnjom smrtno kazne za onog ko bi postao osvetnik. Za uvođenje ove mjere se javila potreba jer je takvo društveno zlo bilo sve učestalije.

Praktikovanje starih štetnih običaja je takođe regulisano ovim zakonikom. Zakonik je prvenstveno kolektivističkog duha, ali susrijeće se i sa individualističkim

imovinskopravnim odnosima. Priznato je pravo prečke kupovine, da bi se zaustavio proces raspadanja kolektivnog vlasništva i da bi imovina ostajala u rukama srodnika.

Što se tiče nasljednog prava, Zakonik predviđa testamentalno i zakonsko naslijeđivanje. Vanbračna djeca su izjednačena sa bračnom. U porodičnom pravu Zakonik ostaje dosljedan tradiciji.

Patrijarhalnost je i dalje zastupljena. Žene i djeca su potpuno potčinjene glavi porodice. Kada djeca ne bi poštovala roditelje, bivali bi izloženi represivnim mjerama od strane vlasti ako bi roditelji to zahtijevali.

Više propisa je posvećeno bračnom pravu. Brak se sklapa vjenčanjem u crkvi, a svještenik bi tri dana prije venčanja trebalo da utvrdi saglasnost mladenaca za stupanje u brak. Ako su bili saglasni, stupali bi u brak koji je načelno neraskidiv. Raskid je bio dozvoljen, ali prema pravilima Pravoslavne crkve.

Danilov zakonik je stavio van snage pravila običajnog prava po kojima se brak sve do donošenja ovog zakonika lako razvodio. Muškarac je imao pravo da ubije svoju ženu i njenog ljubavnika ako bi ih zatekao na djelu i da za to ne bude kažnjen. Ako bi muž zamrzio svoju ženu, toliko da ne bi želio sa njom više da živi bila je predviđena rastava od stola i postelje, s tim što je muž imao obavezu da izdržava ženu.

Bila je propisana i odgovornost za naknadu štete i novčani zajam. Danilov zakonik je bio kodifikacija običajnog prava. Izražavao je narodna pravna shvatanja. Dokaz za to je propis gdje bi pijani počinitelj krivičnog djela bio kažnjavao polovinom kazne propisanom za učinjeno krivično djelo. Ali ako bi to djelo počinio iz mržnje prema nekom onda bi bio kažnjavao punom kaznom.

Ipak, Danilov zakonik predstavljao je konačnu pobjedu državne organizacije nad plemenskom i doprinio je učvršćivanju stvorene državne vlasti.

DANILOVI MOSTOVI

–Na ulazu u Rijeku Crnojevića nalazi se most koji je knjaz Danilo I Petrović Njegoš podigao je 1852/3. godine u spomen svoga oca Stanka Petrovića.

Sazidan je od kamena u dužini od 43 metra i ima dva skladna lučna otvora, a zamijenio je drveni koji je prije toga sagradio Petar II Petrović Njegoš. Most je predstavljao vezu, između jednog od tada najzanačajnijih crnogorskih naselja Rijeke Crnojevića i starog grada Oboda. Ograda je od kamena, građena je nešto kasnije od mosta, a visoka je oko jedan metar. Pored mosta, na levoj strani reke podigao je i kamenu kuću poznatu pod imenom „Mostina“. Danilov most je postao je simbol Rijeke Crnojevića.

–Obale jedne od najljepših crnogorskih rijeka – Mrtvice, iznad Zelenog vira spaja prelijepi kameni most – Danilov most.

Podignut je po nalogu knjaza Danila Petrovića 1858. godine za dušu njegove majke Krstinje Petrović Njegoš koja je bila iz ovih krajeva. U kamenu ogradu mosta ugrađena je ploča sa ovim natpisom.

Most se nalazi na oko kilometar uzvodno od ušća rijeke Mrtvice u Moraču. Nekada je bio "priječac" na plemenskom putu između Pipera i Bjelopavlića sa jedne strane i Gornje i Donje Morače i Rovaca sa druge strane rijeke.

O KNJEGINJI DARINKI (1836-1892)

Darinka je rođena 9. decembra 1836. godine u Trstu, od roditelja Marka Kvekića (tršćanskog trgovca starinom iz Herceg Novog) i majke Jelisavete Katarine, rođene Mirković.

Kada se knjaz Danilo vraćao iz Beča za Crnu Goru 1853. godine svratio je do Trsta i tamo na jednoj večeri upoznao Darinku Kvekić, koja mu se mnogo dopala i sa kojom se oženio tri godine nakon stupanja na presto. Vjenčanje je obavljeno na Cetinju, u posljednoj sedmici januara 1855. godine a prisustvovalo mu je preko 500 zvanica iz cijele Crne Gore i oko 4000 svatova. Nakon obreda u Cetinjskom manastiru mladenci su prošli kroz trostruki špalir, uz pucanje iz pušaka i povike "Živio Svijetli Knjaz i Svijetla Knjaginja"... Danilo i Darinka su 1859. dobili ćerku Olgu. Prema istorijskim izvorima iz tog vremena veliki dio stanovništva i najuticajniji ljudi u Crnoj Gori bili su protiv ovog braka, ali – i Rusija.

Darinka je bila vrlo obrazovana. Učila je srpsku školu u Trstu, u kojoj je nastava izvođena na tri jezika: srpskom, italijanskom i njemačkom, a dobro je još govorila francuski i engleski. Nije bila mnogo lijepa, ali su je, osim solidnog obrazovanja krasila i neka druga svojstva,

kao gracioznost, bistrina i energičnost, te je posjedovala kvalitete koji su knjaza Danila mogli oduševiti i čvrsto ga vezati za nju već od prvog susreta. Njihov partnerski odnos bio je na visokom nivou. Zajedno su dočekivali goste na Cetinju, zajedno putovali po evropskim gradovima i prestonicama, na što su mnogi bili podozrivi.

Od svog dolaska u Crnu Goru gajila je ambiciju da odigra značajnu civilizatorsku ulogu. Zato je posebnu pažnju posvećivala vaspitanju i školovanju crnogorske djece, u prvom redu one koja su se nalazila u njenoj neposrednoj blizini, na dvoru ili Cetinju. Time se ona bavila i nakon smrti knjaza Danila.

Kako su živjeli u Biljardi, ona je zbog veće funkcionalnosti veoma brzo počela da mijenja pojedine djelove enterijera u dograđenom dijelu. Tako je i kulu blizu Cetinjskog manastira uredila da se u njoj piju kafa i čaj što je ostalo sačuvano do danas. Darinka je donijela prvi klavir u Crnu Goru, nabavila je lijep namještaj i porculanske servise i kristalne čaše, brinula o uniformisanju i ophođenju posluge, nosila je evropske haljine a često i crnogorsku robu. U Biljardi su tada bili izloženi portreti Napoleona, Bajrona, ruskih careva Petra Velikog i Nikolaja I, saksonskog kralja Fridriha Augusta II, koje je još ranije Njegoš postavio. Danilo je dodao još i portrete Napoleonove supruge, Austrijskog cara

Franja Josifa i Njegoša a 1858. godine izrazio je želju da postavi i portrete ruskog cara Aleksandra II i carice Marije Aleksandrovne.

Knjeginja Darinka je imala zapažen uticaj na razvoj crnogorskog školstva. U to vrijeme postojala je samo jedna osnovna škola koja se nalazila u manastiru. U školi su učila djeca iz čitave Crne Gore. Darinka je pomogla da se škola organizuje po ugledu na francuske škole. Tako je od 1856. pri školi bio uređen jedan internat ("blagodjejanije"). Đaci su tu besplatno dobijali hranu i odijelo, koje je bilo napravljeno po ugledu na uniforme đaka francuskih škola. U školi je besplatno učilo 30 đaka, po jedan iz svakog plemena, a samo iz onih većih po dvojica. Pored djece koja su se školovala o državnom trošku, u školu su mogla učiti i ostala djeca ali o svome trošku.

Pratila je rad škole, prisustvovala njenim raznim svečanostima, starala se i o učenju onih đaka koji su kao stipendisti odlazili na učenje u inostranstvo. Starala se i obrazovanju buduće crnogorske knjeginje Milene, koja je kao djevojčica bila došla sa Čeva da živi na Cetinju u kući svoga budućeg svekra – vojvode Mirka.

Darinka je znatno uvećala i biblioteku cetinjskog dvora, naročito stranim knjigama i časopisima.

I protivnici knjaza Danila i Rusi smatrali su da Darinka jako utiče na Danilovu spoljopolitičku – profrancusku orijentaciju jer je baš u vrijeme i nakon njegove ženidbe došlo do izvjesnog zahlađenja u rusko-crnogorskim odnosima sa jedne strane, i orijentacije Crne Gore prema Francuskoj, sa druge. Darinka je bila u toku svih političkih akcija koje su sa Cetinja preduzimane. Sva pisma koja su dolazila iz inostranstva ili su tamo odlazila prolazila su kroz njene ruke ili je ona sa njima upoznata.

Krajem decembra 1860. godine francuska carska kancelarija je obavijestila knjeginju Darinku da joj je car odredio penziju od 12.000 franaka godišnje koju će od 1. januara 1861. isplaćivati Ministarstvo spoljnih poslova a ruski car je knjeginji Darinki u jesen 1861. godine odredio godišnju penziju od 4.000 srebrnih rubalja.

Nakon smrti knjaza Danila, Darinka je nastavila da se uključuje u političke poslove i **dosta utiče na mladog knjaza Nikolu**, što se nije dopadalo vojvodi Mirku pa joj je zbog toga a i zbog lošeg upravljanja finansijama dosta prigovarao pa je 12. novembra 1860. godine napustila Cetinje i Crnu Goru.

Knjeginja Darinka se na Cetinje vratila sredinom avgusta 1862. godine, kada je Crna Gora bila u najtežem položaju, već nekoliko mjeseci se nalazila u ratu protiv

Turske. Krajem avgusta Turci su uspjeli da zauzmu Rijeku Crnojevića i napredovali su do ispred Dobrskog sela. Uz pomoć evropske diplomatije, prvenstveno ruske i francuske a i na Darinkino insistiranje da se pregovara sa Turcima i da se prihvate uslovi mira koje je postavio Omer-paša Latas sukob je okončan **pa se može reći da je Darinka, gledano iz današnje perspektive, odigrala pozitivnu ulogu u ovom kritičnom događaju.**

Darinka je bila veoma zaslužna što je knjaz Nikola 1863. godine postavio temelj novom dvoru koji je završen 1867. godine i dijelom opremljen namještajem iz miraza knjeginje Darinke koji je stigao na Cetinje 1855. godine.

U proljeće 1867. knjaginja Darinka je napuštala Crnu Goru poslije političkog razlaza sa knjazom Nikolom, na kojeg je do tada imala veliki uticaj. Poslije toga se u nju vraćala samo kao gost. Nastanila se u Veneciji, ali je povremeno, zbog materijalnih teškoća u koje je zapadala, pomišljala da se vrati u Crnu Goru.

U Veneciji je 14. februara 1892. godine umrla knjeginja Darinka Petrović, supruga knjaza Danila. Danilova i Darinkina kćerka Olga, nije se udavala, umrla je u 37. godini života, u Veneciji, 21. septembra 1896. godine.

ZAPISANO JE

DEO XII.

Tekst: Branko Borilović

Da su Crnogorci svojim susjedima Albancima često pomagali, pa i u čuvenoj Malisorskoj buni 1910. na 1911. godine. Pomoć se sastojala i u tome što su dozvoljavali da Malisori pred turskom najezdom "pre-skaču" na teritoriju Crne Gore zbog čega su Rusi kao crnogorski saveznici bili izuzetno ljuti. Tražili su da se "ta čeljad" u najkraće vrijeme vrata svojim kućama u protivnom "Rusija će prekinuti subvencije koje joj je do tada davala". No, i pored tog ultimatumu kralj Nikola je nastavio da im pruža pomoć.

Dragičević, Risto J., "Malisorske bune 1910. i 1911. godine", Cetinje, 1940, str. 16

Da je kralj Nikola opisao cijelu Malisorsku bunu u 860 stihova.

Dragičević, Risto J., "Malisorske bune 1910. i 1911. godine", Cetinje, 1940, str. 8

Da skoro sva malisorska plemena imaju veze sa brdima "Hoti se dovode u krvnu vezu sa Piperima i Vasojevićima, Kastrati sa Kućima, Klimenti sa Piperima..."

Dragičević, Risto J., "Malisorske bune 1910. i 1911. godine", Cetinje, 1940, str. 3

Da je "Zapadna Srbija, skoro ceo Toplički okrug i Jablanički srez u Vranjskom okrugu, više od pola Šumadije, izvestan deo okoline Aleksinca i Soko Banje i nekoliko velikih naselja u istočnoj Srbiji..." crnogorskog porijekla.

Tomić, Svetozar, "Desetogodišnjica ujedinjenja Srbije i Crne Gore", Beograd, 1929, str. 4

Da je "Narod iz obe kraljevine uvidio da mu nema spasa ni života bez jedinstva i iz toga razloga prelazio je preko dinastičkih interesnih pojava, koji su se ponekada, naročito na Cetinju, izdizale iznad narodnih interesa".

Tomić, Svetozar, "Desetogodišnjica ujedinjenja Srbije i Crne Gore", Beograd, 1929, str. 5

Da je "kralj Nikola napustio Crnu Goru 8-21. januara 1916. godine u 9 časova pre podne, sa Medovskog pristaništa. Sa njim su otišli članovi njegove porodice kao i članovi Vlade.

Tomić, Svetozar, "Desetogodišnjica ujedinjenja Srbije i Crne Gore", Beograd, 1919, str. 7

Da je u Podgorici živio "silan Turčin" po imenu Juso Mučin Krnjić. Juso je snabdijevao "asker" (arapska riječ za vojnika, prim. B.B.) ovnujskim mesom i tijekom bogatio sebe i ortake komandantske askerse "kao što se kod Turaka javno praktikovalo".

Vuković, Gavro, "Ubistvo Jusa Mučina Krnjića", Kotor, 1928, str. 4

Da je poslije ubistva Jusa Mučina Krnjića od strane Pera Kuča (Popović, prim. B.B.) došlo do Podgoričkog pokolja (u istoriji poznat pod tim nazivom). Tom prilikom stradalo je sedamnaest Crnogoraca a osam je bilo ranjeno. Da bi se utvrdila istina o događaju formirana je Komisija sa ciljem da riješi ovo i sva druga pitanja koja su opterećivali dvije strane. Iako su iskazane razlike Crnogorci koji su bili članovi Komisije dogovorili su se da otiđu i čestitaju svojim kolegama muhamedancima Bajram koji je baš tih dana padao. Na večeri jedan član crnogorske delegacije je rekao "da Crnogorci ne drže na vrhu mača svoju nezavisnost, već i na diplomatskom polju".

Vuković, Gavro, "Ubistvo Jusa Mučina Krnjića", Kotor, 1928, str. 10

Da je Simeon Popović (kasnije sv. Simeon, prim. B.B.) bio rodom sa Cetinja. U Dajbabe, mjesto blizu Podgorice, došao je 6. decembra tačno na Sv. Nikolu 1895. godine. Kaže da mu se mjesto dopalo "izgled divan, samoća, ali bez drevadi samo jedna drača, a nedaleko od varoši". Zemlju je od mještana otkupio i platio "od svog imanja s Cetinja" ovjerio u sud, te odmah "iskopao živu vodu, ubao". Sledećeg ljeta 1896. godine kupio je "štice u Podgorici za 23 forinta i za jedan dan moj stan bi gotov" ali mu "manjka" štica za vrata pa mu seljanin Vaso MurtoV dade jednu "ljesicu" pri kojoj priši malo slame i napraviše vrata a za postelju stavi nekoliko mačica slame. Uskoro je počeo graditi i crkvu, a u samoći je počeo učiti slikati bojama, kopirao je ikone i pisao pjesme u "štihove". Izabrao je i mjesto gdje će službe obavljati "jedan kamen" pa je radnicima naredio da "mi-

nama šire kamen u duboko i to će biti sredina crkve" kaže Simeon. Na tome su radili čitavo ljeto i na kraju je "crkva izgledala unutra kao lađa na istok i zapada uža na sredini šira". Radovi su završeni 1897. godine. Crkvu je osveštao Mitrofan Ban u ime Uspenije svete Matere Božje 15. avgusta. Ubrzo se čulo za crkvu pa "stadoše bolesni da se isceljuju, a prilozi da bivaju sve veći". Na kraju kaže da država u ovim radovima nije učestvovala ali kaže nije ni smetala.

Popović, Simeon, "Postanak manastira Dajbabe", Podgorica, 1926, str. 5-13

Da je Oto Blau (pruski konzul, putopisac) zabilježio predanje o manastiru Piva. Predanje kaže da su Turci odveli dva brata Gagovića iz Pive u Carigrad, pa jedan od njih postade paša a drugi vladika. Njih dvojica osnovaše ovaj manastir "u zahvalnost uspomeni na svoj zavičaj". Dolaskom u Carigrad imali su privilegiju da ih primi sultan koji im ubrzo dade jedan zadatak. Naime, sultan je testirao njihovu visprenost pa im dade da jedu dugačkim kašikama veličine jednog metra. Bistri Pivljani brzo su shvatili da se takvom kašikom "neće najesti" pa počеше da hrane jedan drugoga. Sultanu se dopala njihova visprenost, pa reče: "Ha sokole! Po tome se oni i prozvaše Sokolovići. Kasnije je jedan od njih u Turskoj dobio titulu velikog vezira sa imenom Mehmed a brat mu Makarije. Po ovom zapisu njihov sinovac Savatije bio je osnivač manastira Pive.

Mihailović, B.Đ., "Manastir Piva", Nikšić, 1937, str. 4-5

Da je pivski manastir rađen punih 13 godina i to od 1573. do 1586. godine. Dimenzije crkve su prilično velike. Dužina njena sa oltarom i pripratom iznosi preko 23 metra, širina skoro 15, a visina do svoda oko 12,50. Unutrašnjost crkve je bogata, svuda su po zidu freske. Na jednoj je freska velikog vezira Mehmeda Sokolovića; koji je predstavljen sa "upola naprijed pruženih rukama i kao da nastupa za Savatija".

Mihailović, B.Đ.: Manastir Piva, Nikšić, 1937, str. 7-8

Da su se "Vasojevići koji su bili u Crnoj Gori zvali Gornji a Donji su bili oni koji su ostali pod Turcima do balkanskog rata (beranska nahija). Po popisu iz 1903. godine njih je u turskoj granici bilo oko 11 000 duša. Od toga pravoslavnih muškaraca je bilo 5 775 a muhamedanaca 775.

Dragičević, Risto J., "Vasojevići i Cetinje 1903. godine", Cetinje, 1939, str. 1

Da je kapetan Miljan Vukov Vešović u dogovoru s Cetinjem organizovao "jednu vlast u okviru vasojevičkog plemena svuda dokle je god dopiralo naselje pod imenom ovog plemena" od krajnjih granica lijeve rijeke prema Bratonožićima do blizu Bijelog Polja, na liniji sa više od stotinu kilometara.

Dragičević, Risto J., "Vasojevići i Cetinje 1903. godine", Cetinje, 1939, str. 1

Da su veze "Vasojevića i Cetinja bile sve tješnje tokom prošlog vijeka i da se za sve teškoće i muke traži pomoć s Cetinja". Te su veze bile sve jače kako su se Vasojevići

oslobađali od Turaka čime su im i sve teškoće koje su ih toliko vremena tištile pod turskom vlašću nestajale.

Dragičević, Risto J., *"Vasojevići i Cetinje 1903. godine", Cetinje, 1939, str. 12*

Da "pre sto godina Kuč nije smio preći na teritoriju vasojevičkog plemena niti Vasojević na teritoriju kučkog plemena, jer su bili u krvnoj zavadi i među njima u to vreme nije praktikovano gostoprimstvo" ni prijateljstvo.

Jelić, Ilija, *"Postanak i razlog vršenja gostoprimstva", Cetinje, 1931, str. 7*

Da se "poslije namirenih punih sto godina, opet rascijepi jedinstvo crkvene uprave u turskim oblastima Balkanskog poluostrva". U tekstu se dalje kaže "Kad crkva u Grčkoj i crkvi u Srbiji i crkvi u Crnoj Gori, u Rumuniji pa i u Bosni i Hercegovini, koja se takođe odvojila, ništa drugo nije dato do ono što je u državnim granicama imenovanih država i oblasti, misle li fanarski savetnici da traže puta kojim bi se spriječili da jedna Bugarska crkva ima pod sobom tolike eparhije izvan Bugarske".

Carigradska patrijaršija pravoslavlje u evropskoj Turskoj, Beograd, 1895, str. 5-6

Da se jula 1907. desila poznata Bombaška afera. Bombe je na Cetinje donio Stevan Rajković, Đorđije Nastić, kao i kapetan Vaso Čulafić. Rajković je bombe preuzeo u Beogradu od Todora Božovića, studenta beogradskog univerziteta. Plan je bio do detalja razrađen pa je jedan dio tog tovara trebao da se preda Miroslavu Raičeviću a jedan dio Mihailu Ivanoviću kako bi ih upotrijebili, prvi da digne Vasojeviće na ustanak a drugi Kuče. Bombe su inače bile namijenjene "kako bi razrušili dvorove i skupstinsku zgradu i da u njoj ubiju sve članove dinastije kao i narodne poslanike".

Lopičić, Stevan J., "Cetinjska bombaška afera u vezi sa zagrebačkim procesom", Beograd, 1927, str. 11-13

Da je poslije prvog čitanja zapisnika Lopičić imao priliku da prvi vidi reakcije našljednika Danila i knjaza Nikole u vezi sa Bombaškom aferom. Danilo je odsječno rekao: "Bravo Lopičiću!" Na tu njegovu reakciju knjaz je uzviknuo: "Što bravo! Ja sam omiljen u narodu i mene nema razloga niko da ubije." Ponovo je reagovao našljednik Danilo riječima: "Nijesu ovo, tata Crnogorci, no je ovo Nikola Pašić i naš zet". U knjizi su objavljena i imena svih zavjerenika.

Lopičić, Stevan J., *"Cetinjska bombaška afera u vezi sa zagrebačkim procesom", Beograd, 1927, str. 14*

Da je 1909. godine osuđenik Stevan Rajković poslao

pismo isledniku Stevanu Lopičiću u kojem je otvoreno govorio da je "prevaren i postao žrtva prohtjeva drugih i traži da se pusti na slobodu". Ubrzo je bio i oslobođen pa je čak dobio zapošljenje u Državnu štampariju na Cetinje.

Lopičić, Stevan J., "Cetinjska bombaška afera u vezi sa zagrebačkim procesom", Beograd, 1927, str. 41

Da je u zavjeri protiv knjaza Nikole učestvovao i njegov šura Marko Vukotić i njegovi sinovi koji su bili "zakleti neprijatelji dinastije". Za to je znala i knjeginja Milena pa je suprugu jednom rekla: "Ja nemam ništa od roda do njega, i ako je kriv ne želim da mu kosti okapaju u Guvernadurnici...". Na te njene riječi knjaz Nikola je samo rekao: "da mi Marko miću (telj-žica sa kojim se dinamit aktivira, prim. B.B.) postavi pod posteljom ne bi ga sudio zbog ugleda knjeginje".

Lopičić, Stevan J., "Cetinjska bombaška afera u vezi sa zagrebačkim procesom", Beograd, 1927, str. 25

Da je po završenom isleđenju zavjerenika knjaz Nikola pitao islednika Lopičića ko je zapravo kriv u ovom procesu. Lopičić mu je odgovorio: "Po mom mišljenju, kriv je samo Stevan Rajković i niko više: A Andrija Radović pitao je knjaz. Lopičić mu je odgovorio da je Andrija utekao uz pomoć knjaza Mirka "koji mu je dao znak da bježi" i da po kazivanju Rajkovića "protiv njega, nema nikakvih stvarnih dokaza".

Lopičić, Stevan J., "Cetinjska bombaška afera u vezi sa zagrebačkim procesom", Beograd, 1927, str. 37

Da je "jedan Crnogorac s Cetinja, Martinović, glavio" sa skadarskim pašom ubistvo Petra II Petrovića- Njegoša. Martinović je bio iselio u Tursku 1832. godine nezadovoljan zbog toga što su mu dva brata mušketana. Stupio je u vezu sa pašom i napravio plan kako Njegoš kaže da ga "izgube". Vladika u zapisi kaže da je Martinoviću ponuđeno da "zapali centu praha poda mnom, de ležim". Za taj posao bi dobio "oni čas hiljadu kesah gotovijeh parah". U međuvremenu se Martinović predomislio i odustao od ubistva Njegoševa najviše iz razloga što se pribojavao da paša isti uslove ne ponudi i nekom drugom Crnogorcu "i da mu grdno tursko namjerenije objavi".

Vuksan, Dušan, "Vladika Rade i skadarski veziri", Cetinje, 1936, str. 20-21

Da je u Crnoj Gori bila samo jedna "tavnica" i to na Cetinje. Bila je "mračna, vlažna, bez odrine i bez svake potrebe koja se oće za ljude".

Petrović, Radmila, *"Zakonik Petra I vladike crnogorskog", Cetinje, 1929, str. 25*

Da su Crnogorci za života Petra I nazivali svetim, pa ipak ih je bilo "koji su ga ćeli ubiti iz puška i on begaše sa Cetinja na Stanjeviće". Zbog toga je jednom ceklin-ski knez "nategao pušku" i rekao "ko takne u moj dio (vladike) toga ću ubiti".

Petrović, Radmila, "Zakonik Petra I vladike crnogorskog", Cetinje, 1929, str. 28

Da je sudije u staru Crnu Goru koji su uzimali mito čekala kazna "kaštiga po sili dvadeset petog paragrafa našega zakonika, da takav sudik ima biti zaliven s onijem istijem mitom".

Petrović, Radmila, "Zakonik Petra I vladike crnogorskog", Cetinje, 1929, str. 29

Da je Đorđe Popović u svojoj knjizi "Istoriji Crne Gore" zabilježio da se "svetovni ljudi ne pleću u duhovne stvari".

Petrović, Radmila, "Zakonik Petra I vladike crnogorskog", Cetinje, 1929, str. 37

Da je knjaz Nikola ukinuo "telesnu kaznu (šibiku) nad ženama, koja je do sada postojala kako za ljude tako i za žene".

Petrović, Radmila, *"Zakonik Petra I vladike crnogorskog", Cetinje, 1929, str. 37*

Da je Andrija Radović (predsjednik vlade Crne Gore

u dva navrata, prim. B.B.) primio "500 000 fres" od Nikole Pašića da radi protiv knjaza Nikole i Crne Gore.

O tajnim ugovorima između Austrije i Crne Gore, Neji kod Pariza, 1919, str. 5

Da je knjaz Nikola lažno optužen da je pravio tajni dogovor sa Austrijom. O toj optužbi najbolje govori datum potpisivanja tog ugovora. Naime, ugovor je potpisao 12. jula 1907. godine od strane grofa Goluhovskog koji u tom periodu nije bio ministar austrijskih spoljnih poslova. U tom periodu ministar spoljnih poslova Austrije bio je baron Enertal čiji bi potpis morao biti na ugovoru.

O tajnim ugovorima između Austrije i Crne Gore, Neji kod Pariza, 1919, str. 6

Da je ruski ministar inostranih poslova Slavin predajući knjazu Nikoli akreditivna pisma rekao: "Vi ste prvi koji ste trgli mač u odbranu srpskog brata".

O tajnim ugovorima između Austrije i Crne Gore, Neji kod Pariza, 1919, str. 8

Da su 24 vlastelina za vrijeme Stefana (Crnojevića 1451-1465) utvrdili međe između Gruda i Podgorice". Pri razgraničenu je bio prisutan i Đuro Malonšin.

Solovjev, Aleksandar, "Zetska presuda iz 1445. godine", Beograd, 1931, str. 13

Da je u trećoj godinu vladavine knjaza Danila (1854.)

bilo i previše nedaća. Po pisanju Vuksana u zemlji je vladala velika glad; problemi na dnevnom nivao sa Turcima, Rusija nije davala šesnaest mjeseci uobičajene subvencije; nije htjela "dati ni pare", što je ostavio Vladika Rade u ruskim bankama; Austrija zabranjuje uvoz municije; izbija pobuna Bjelopavlića itd.

Vuksan, Dušan, "Knjaz Danilo Petrović-Njegoš, treća godina vladavine 1854", Cetinje, 1936, str. 1

Da je knjaz Danilo na vijest da Crnogorci ne mogu ulaziti sa oružjem u Kotor zamolio kotorskog poglavara Dojmija da se dozvoli ulazak njegovim činovnicima "koji znak mojega imena na glavi nose. Taj znak je dvoglavi orao, držeći ispod lava, a u sredini moje ime DI i dijeli se na senatorski, kapetanski i perjanički".

Vuksan, Dušan, "Knjaz Danilo Petrović-Njegoš, treća godina vladavine 1854", Cetinje, 1936, str. 5

Da je knjaz Danilo na Bjelopavličku bunu odgovorio oštrim pismom. U njemu ih opominje da je čuo da drže nekakve "zborove" pa bi bilo dobro da se batale toga "jer se mogu brzo kajati". Autor teksta kaže da je knjaz Danilo još mnogo toga prigovorio Brđanima pa zaključuje da je znao da je Danilo prijeke naravi ali da je u ovom pismu bio prenaglio.

Vuksan, Dušan, "Knjaz Danilo Petrović – Njegoš, treća godina vladavine 1854", Cetinje, 1936, str. 17

Da je knjaz Danilo aktivirao naredbu Petra I koja se odnosila na sveštenečke nagrade. Istu je aktivirao i u formi naredbe dao kapetanima i starješinama u svaku crnogorsku nahiju sa ciljem da se sprovede:

- Svaka kuća da predaje popu svake godine 30 litara žita prostoga;
- Za domaćina, ili domaćicu, da se za pogreb predaju talijera 2;
- Za dijete koje umre, za pogreb F.1;
- Za 7 leturđija, budi kome se odgovara, da popu preda 7 proskura;
- Za masla popu 6 k. i objed;
- Za Krsno ime proskure dvije;
- Za vodice svaka kuća 1 k;
- Za vjenčanje 20 k. i objed;
- Za krštenje, ko može, sami objed, a u nuždi ništa.

Vuksan, Dušan, "Knjaz Danilo Petrović – Njegoš, treća godina vladavine 1854", Cetinje, 1936, str. 22

Da je Petar II Petrović -Njegoš stvorio stražu (1831.

god.) zvanu "gvardija". Gvardija je bila organ Senata a zadatak joj je bio da vrši policijsko-vojne i sudske poslove na prostoru Crne Gore. Svaka nahija je dala po:

Katunska.....112 ljudi i 3 kapetana;
Riječka.....55 ljudi i 2 kapetana;
Crmnička.....53 ljudi i dva kapetana;
Lješanska.....17 ljudi i 1 kapetan;
Bjelopavlička...55 ljudi i 3 kapetana;
Piperi .....26 ljudi i 2 kapetana;
Morača i Rovci 25 ljudi i 2 kapetana;
Kuči.....45 ljudi i 3 kapetana.
Ukupno 388 ljudi i 18 kapetana.

U tekstu su podaci koji govore o prihodima sa kojima je Njegoš raspolagao a i o rashodima.

Finansije vladike Rada (1838 - 1841), str. 1

Da je Sima Milutinović stigao na Cetinje 5 oktobra 1828. godine kod Sv. Petra sa lažnim "pasaportom" u kojem je pisalo da je rođen u Herceg Novom. Podaci su kao što je rečeno bili lažni, Sima je rođen u Sarajevu, ali da bi lakše stigao do Crne Gore on ih je morao krivotvoriti. Kako kaže autor teksta on je stigao na Cetinje u "malome životu i nahodi se danas u postelju, budući osam dana bez ikakva jela stojao u pustoj planini prekrivenoj maglom, ne znajući kojom bi stranom imao okrenuti za doći ovamao".

Vuksan, Dušan, "Dolazak Sime Milutinovića u Crnu Goru", Cetinje, 1931, str. 8

Da je oskudica u naoružanju i taktici Crnogorce naučila da budu još bolji na jataganima i handžarima, pravi ratnici neprikosnoveni borci prsa u prsa. Kad je u pitanju crnogorska vojna taktika poznat je događaj koji je detaljno opisao Broneski. On govori da su Crnogorci, da bi zavarali neprijatelja, svoje kape postavljali po crnogorskim kršima da bi ostavili kod neprijatelja utisak da ih ima mnogo više.

Dragičević, Risto J., "Počeci savremenog naoružanja i organizacije crnogorske vojske", Cetinje, 1939, str. 1

Da su Crnogorci "od ljute nevolje pravili sami prah: Od đubreta su dobijali salitru, po malo sumpora kupovali, a ljeskovinu goreli i pravili ugalj, pa su sve tukli u stupu... Mjesto olova upotrebljavali komade gvožđa, sitno oblo kamenje a i zrna kukuruza".

Dragičević, Risto, "Počeci savremenog naoružanja i organizacije crnogorske vojske", Cetinje, str. 3

Da je Crna Gora 12. novembra 1877. godine dobila izlaz na more i to pod Bar. Zadovoljan tom činjenicom knjaz Nikola je ispjevao pjesmu:

Vjenčanje s morem 1877. godine

Pozdravljam te, sinje more,

o livado tečna ravna,

ti velika prostorijo,

željo naša preodavna.

Budi moje, more plavo,

i uz kamen moj pjenuši,

dok je svijeta, dok je ljudi,

dok te sunce neisuši.

Božović, Vuk B, "Crna Gora i patentirani istoričari", Subotica, 1936, str. 7

Da je "seriju pustolova u Crnoj Gori otvorio Šćepan Mali, za njim dolazi grof Dimitrije Vujić, pa konte Zanović i na kraju famozni Duka od Meduna". Vujić je bio rodom iz Vojvodine. Služio je neko vrijeme kod potonjega poljskog kralja Stanislava Ponjatovskoga, bio je kod njega šambelan i postao kavaljer ordena sv. Stanislava. Kad je Poljska propala Vujić se obreo u Francusku, đe je dobio čin general – majora i kao takav šiljan je u balkanske hrišćanske zemlje, koje su bile pod Turcima, da skuplja vojnike za francuske legije. Bio je u dobrim odnosima sa Petrom I. Imao je titulu grofa. Vojvoda Davidović o njemu piše "u Crnu Goru je došao neki grof Vujić, koji je bio u Carigradu i tamo pregovarao s Portom u ime crnogorskog naroda, mada ni to ni od koga nije bio ovlašćen". Pričao je da ga je Porta "postavila za crnogorskoga knjaza i dala mu sredstva da zavede novu upravu i da skupi armiju od 25 000.

Vuksan, Dušan, "Pustolov Dimitrije Vujić i Crna Gora", Beograd, 1932, str. 1

Da je prvu vodu u Gusinju izveo Smailaga Omeragić u prvoj polovini 19. vijekz, a u Plavu Elmazbeg Redžepagić sa Đuričke reke ispod Završa. Voda je dovedena uz goč i daire što će reći uz igru i pjesmu.

Vlahović, Mitar, "O navodnjavanju u okolini Gusinja i Plava", Beograd, 1937, str. 167-169

Da se Grbalj prvi put pominje u Ljetopisu Popa Dukljanina. Pominje se početkom 14. stoleća a možda i prije potpadao je pod Kotorom. Ime je dobio po antičkom gradu Akruvija- Acruvium. Poznat je još i po Grbaljskom zakoniku iz 1427. godine.

Jedan prilog za istoriju Grblja, str. 1

Da je 21. septembra 1862. godine buknuo ustanak u Boki Kotorskoj. Na ustanak su se digli Bokelji zbog austriskog nepoštovanja njihovih prava. Ovaj događaj je u istoriji poznat i kao Krivošijski ustanak. U knjizi je objavljena "ubojita pjesma kojom su se krijepili u junačkoj hrabrosti". U pjesmi se između ostalog kaže: "Čujete li one gromovske pjesme?"

Ono je Crnojević, i eno ga gdje prispijeva sa hrabrim i vjernim svojim Crnogorcima.

Oni će stati na čelo sokolova, on će ih predvoditi u boj". U knjizi je objavljen i ustanički proglas.

Ustanak u Boci Kotorskoj 1869, Beograd, 1870, str. 11-12

Da su srednjvjekovni dubrovački karavani prolazili i preko naših krajeva i to u dva pravca. Zvali su se "via Drine" i "via jezera ili via Anagasti". Prvi je vodio iz Dubrovnika preko "Trebinja- Bileće- Gacko – Čemerno- Tjentište- Foča, dalje ili uz Čehotinu preko Pljevalja, ili Drinim do Lima". Drugi put je išao preko Nikšića i Jezera. Od Trebinja se odvajao od prvog da bi skrenuo za Onogošt, zatim u izvornu oblast Pive, na današnji Šavnik. odatle se penjao u oblast Drobnjaka – Jezera, zatim preko Tare izbijao na lim. Nerijetko se koristila još jedna trasa od Onogošta preko Župe – nikšićke Morače i Kolašina u Gornje polimlje.

Dubrovački srednjvjekovna karavanska trgovina, str. 125

Da su Crnogorci pri zauzimanju Bara oktobra 1877. godine zaboravili "kapsule" za top. Za taj nemio događaj odgovoran je bio artiljerijski komandir Đuza Vukotić koji ih nije ponio sa sobom. Zbog tog propusta knjaz Nikola odmah mu je skinuo oficirski grb a zatim ga poslao u tamnicu na Cetinje. Tamo nije dugo ostao jer je bio "deficitaran" kadar pa je bio potrebniji na frontu. Za kaznu, vojničku dužnost je vršio bez komandirskog zvanja.

Vuković, Gavro, "Opsada Bara 1877. godine", Sarajevo, 1930. godine. str. 9

Da je knjaz Nikola prilikom zauzeća Bara u djelovima đe su živjeli katolici "strogo zapovijedio vojsci da postupa lijepo i da im niko za živu glavu ništa ne takne protivu njihove volje".

Vuković, Gavro, "Opsada Bara 1877. godine", Sarajevo, 1930, str. 11

Da je knjaz Nikola prilikom zauzeća Bara 1. novembra 1877. godine, izdao naredbu da se "strogo zabrani da niko ne smije ništa uzeti u svoju korist..." iz kuća koje

su napuštali barski muslimani. Ako bi se nekome desilo da nešto uzme morao je to "položiti u administraciju ratnog plijena naročito za to stvorenu".

Vuković, Gavro, "Opsada Bara 1877. godine", Sarajevo, 1930, str. 17

Da je knjaz Nikola zabranio crnogorskoj vojsci sječu maslina prilikom zauzeća Bara 1877. godine uprkos činjenici da je vojska bila mokra, smrznuta, iscrpljena i gladna.

Vuković, Gavro, "Opsada Bara 1877. godine", Sarajevo, 1930, str. 23

Da su Crnogorci priikom zauzeća Bara, na knjažev nagovor "blagodarenje" zakazali u katoličkoj crkvi sv. Nikole u Zupcima.

Vuković, Gavro, "Opsada Bara 1877. godine", Sarajevo, 1930, str. 26

Da je Bar oslobođen 27. decembra 1877. godine na Šćepan dan. "Prema dobijenom izvještaju Ibrahim beg, vojni zapovjednik, anadolac, hrabar, čovječan i ozbiljan oficir (kome je dato pravo da zadrži oružje), Selim beg Barski, Šaban beg Bušatlija došli su kod Gospodara i izjavili da se predaju".

Vuković, Gavro, "Opsada Bara 1877. godine", Sarajevo, 1930, str. 32

Da je Miralaj pri predaji grada Nikšića izgovorio ove riječi: "Predajem grad, topove i sve drugo carsko, što je pod mojom komandom bilo, ali ne odgovaram za Nikšiće, koji su izgubili svijest, te ne znaju što rade".

Vuković, Gavro, "Opsada Nikšića 1877", godine, str. 38

Da se knjaz Nikola pred zauzećem Nikšića 1877. godine sastao sa građanima kojima je poručio da se predaju ako "misle spasiti svoje živote, svoju čeljad, svoje kuće i cijelo imanje neka se predaju. Vjera će im biti poštovana. Hrz sačuvan, cijelo imanje pokretno i nepokretno biće njihovo".

Vuković, Gavro, "Opsada Nikšića 1877. godine", str. 23

Da je starina Šobota Avdić nikšićki muslimanski prvak kad je vidio Petra Vukotića rekao: "Valahi Bilahi, gledao sam mnogo carskih paša i vezira, ali takvog nikad nijesam vidio. Šteta samo što nijesi Turčin".

Vuković, Gavro, "Opsada Nikšića 1877. godine", str. 41

Da je "knjaz našljednik Danilo imao svoj dvor u Kap-Marten, udaljen od grnice italijanske samo 25

minuta". U tom dvoru kralj Nikola je namjeravao živjeti.

Nikola Petrović i njegov dvor, Sarajevo, 1919, str. 22

Da je kralj Nikola uputio pismo američkom predsjedniku Wilsonu u kojem između ostalog kaže:

"Predragi i veliki prijatelju...

Jučer je u jednoj od glavnih varoši crnogorskih proglašeno moje zbacivanje s prijestola pomoću srpskih bomba i novca, koji je prosut u narod umirujući od gladi. Tako je ujedinjenje moje države sa Srbijom odlučeno zloupotrebom srpskih vojnika i to u trenutku kad je pet hiljada crnogorskih prvaka, od kojih dvije hiljade oficira, bilo u austrijskim koncentracionim logorima i kad je njihov kralj od Saveznika zadržan u Fraancuskoj".

Nikola Petrović i njegov dvor, Sarajevo, 1919, str. 30-31

Da je Crna Gora u administrativom pogledu bila podijeljena na četiri nahije (Katunska, Riječka, Crmnička, Lješanska) i Brda. Nahije su bile podijeljene na kaptanije, kapetanije na sela. Selom je upravljao desečar; u sudsko pogledu on je bio primirateljni sudija, kapetanski sudije bile su prvostepeni, a Senat nije bio samo vrhovni sud, on se bavio i sa svim drugim potrebama zemlje; raspisivao poreze, izdavao državna imanja pod arendom, sklapao svih vrsta "kontrate" starao se o svim potrebama i nabavkama državnim itd.

Vuksan, Dušan, "Prva godina vlade kralja Nikole",

Cetinje, 1936, str. 16

Da je 1925. godine otkopan dio arhivskog materijala koji je trebao da odnese sa sobom kralj Nikola u izbjeglištvo. Sa Plavnice je vraćeno oko 30 paketa tog materijala pa je u nedostatku adekvatnog prostora a i zbog bezbjednosti zakopan u dvorište Dvora kralja Nikole. U tom periodu upravitelj arhiva bio je Dušan Vuksan koji je zabilježio: "Arhiv je bio napola truo- ležao je pod zemljom punih pet godina – i raspadao se, tako reći, pred očima". Dalje kaže da nije uspjelo ni to da se "neka akta konservišu" pa čak nije uspjelo ni prepisivanje. Kaže da je on pravio zabilješke iz gotovo svih akata a naročito iz onih koji su se raspadali.

Prve godine vladavine kralja Nikole, Cetinje, 1936, str. 1

Da je Aleksa K. Matanović (jedan od deputata koji su pozvali srpske trupe u Crnu Goru 1918. godine) za crnogorsku omladinu koja je zdušno pomagala onim snagama koje su kralja Nikolu svrgli sa prestola rekao "ne bi bilo ujedinjenja da nije bilo te i takve omladine". (da nije ništa slučajno najbolje govori početak devedesetih godina prošlog vijeka kad je omladina odigrala sličnu ulogu, prim. B.B.)

Crna Gora za ujedinjenje, Cetinje, 1929, str. 1

Da je prof. Nikola Banašević kritički analizirao Njegoševo dijelo pa je rekao da bi i mi: "dobili jedan spev koji bismo mogli, bez mnogo zazora, staviti uz bok Božanstvene komedije ili Miltonovog Izgubljenog Raja".

Vladar u Njegošu pesnika, Novi Sad, 1930, str. 7

Da je 1917. godine krenula snažna srpska propaganda u Crnoj Gori a već 1918. godine cijela Crna Gora je prekriljena četnicima, koji javno propagiraju ujedinjenje sa Srbije".

Crna gora za ujedinjenje, Cetinje, str. 5

Da je Tade Radova Krivokapić na Grahovcu u "zagonu posjekla Turčina". Tade je bila od junačke kuće Samardzić iz Krivošija. Bila je udata za plemenskog kapetana Rada Krivokapića (na uži ogranak Radović) iz Cuca. Njih dvoje izrodili su desetero dece i to šest sinova i četiri šćeri. U Dugi nikšićkoj poginuo je 1862. godine njihov prvijenac sin serdar Krsto. Kada je čula tu tužnu vijest majka Tade je rekla: "Rodila sam ga da pogine za slobodu i čast Crne Gore". Ostalim sinovima koji su bili junaci i učesnici iste bitke rekla je "...ako mi Krsta osramotite i donesete bruku domu i plemenu ni jednoga majka više ne gledala".

Vujačić, Marko, "Znamenite Crnogorke", Titograd,

1961, str. 26-28

Da je kosa u Crnoj Gori "s preda nisko šišana ili brijana, a ostatak pleten u pletenice".

Dorđević, Tihomir, "Kosa u južnih Slovena", Zagreb, 1926, str. 7

Da je poznato da su u Crnoj Gori ljudi nosili duge kose, čak je i Njegoš smatrao da je "to sasvim prirodno". Zabilježeno je da su duge kose nošene i u vrijeme vladike Danila. U jednom članku o

Crnogorcima kaže se da su im "glave od čela gore ošišane, a od potiljka dole kose opletene više". Isto smatra i Medaković koji kaže da Crnogorci "bradu briju i glavu podbrijavaju, a svaki nosi brkove, ali perčin ostavlja da mu po vratu pada".

Dorđević, Tihomir, "Kosa u južnih Slovena", Zagreb, 1926, str. 7-19

Da je Rešetar odustao od daljnijeg istraživanja kome je Njegoš posvetio "Gorski vijenac". Odustao je jer je saznao "od pouzdane strane, da knjaz Nikola na Cetinju ima posvetu potpunu, kako se je našla poslije smrti pjesnikova u njegovoj ostavini".

Priloz za književnost, jezik, istorija i folklor, knj. XI, sv. 1-2, 1931, str. 1

Da je Rus Kovalevski, koji je lično poznao Njegoša zapisao: "Vladika je bio jedan od najobrazovanijih ljudi našeg doba. Osim svog rodnog jezika, on je lijepo govorio i pisao francuski i ruski, govorio je italijanski i poštogod njemački".

Banašević, Nikola, "Njegoševo učenje stranih jezika", Cetinje, 1929, str. 2

Da Ilija Garašanin nije cijenio knjaza Danila za kojeg je u jednom pismu rekao da je "jedna alačina i sva sila ruska ne može ga drugačije napraviti". Cijenio je Iva Radonjića za kojeg kaže "Ovaj senator moga' bi s častiju biti kod nas preosedatelj Savjeta".

Stranjaković, Drag, "Srbija pijemont južnih slovena 1842-1853", Beograd, 1932, str. 41

Da je februara 1868. godine književnik Jovan Ristić u ime kneza Mihaila krstio šćer kneza Nikole Stanu (rusku knjeginju). Tom prilikom po nalog kneza Mihaila Ristić je prenio izraze nezadovoljstva između dvije dinastije.

Ristić, Jovan, "Posljednja godina spoljne politike knjeza Mihaila", Beograd, 1895, str. 50

UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

Ribarska supa

Sastojci (za 2 litra napitka):

- sitna riba očišćena samo od utrobe.....1 kg
- krompir, oguljen, tanko sječen na rebarca.....300 g
- paškanat, sječen na tanje sajbne.....150 g
- korijen celera, sječen na manje kocke...150 g
- poriluk, sječen na sajbne.....150 g
- limun, oguljen i isječen na tanko.....1 komad
- peršun.....10 grančica
- bijeli luk - stučen.....5 čena
- metvica.....15 listova
- vinsko sirće.....0,2 dl
- so, biber.....po ukusu

Priprema:

Sastojke staviti u odgovarajući lonac, naliti vodom i na laganoj vatri kuvati minimum dva sata. U toku kuvanja po potrebi začiniti i dodavati vodu. Na kraju procijediti. Treba da ostane oko litar i po supe.

Ovakvu supu ili napitak ribari su nekad pripremali za sebe prilikom odlaska na more. To im je davalo neophodnu energiju i svježinu za sve napore koji su ih očekivali u toku iscrpljujućeg i napornog ribarenja.

Dok se u to vrijeme napitak sipao u staklene boce i koristio za nadoknadu energije, danas prije svega predstavlja nacionalni delikates koji može da se služi kao bistra supa ili kao napitak u šoljama, što je veoma interesantno.

Jagnjetina na pirinču

Sastojci:

- jagnjeće meso bez kosti.....1,8 kg
- ulje.....1,5 dl
- pirinač.....600 g
- crveni luk.....200 g
- tikvice.....200 g
- tikva (cukarina).....150 g
- pečurke.....100 g
- sok od jagnječeg pečenja i ukuvani paradajz
- mirišljavi začini i bilje

Priprema:

Pripremljeno jagnjeće meso isjeći na krupnije kocke i blago začiniti. Opečiti na zagrijanom ulju. Podliti sokom od pečenja i dinstati, sa dodatkom crnog luka sječenog na kocke. Zatim dodati kocke cukarine (tikve), pečurke i ukuvani paradajz.

Tikvice posebno sotirati. Pirinač pripremiti al dente sa začinskim travama i dijelom mesa. Posuti na dno posude, zatim preko staviti ostatak mesa i povrće. Podliti sokom od pečenja, ukuvanog paradajza i začinskih trava.

Zbor Montenegro u Peroju – Perojski Crnogorci su 23. 07. 2022. godine slavili zanimljivi jubilej od 365 godina doseljenja i naseljavanja u Peroj. Bilo je to davne 1657. godine.

*Petrovdanski sabor Crnogoraca
u Republici Hrvatskoj*

